

НП „Иновации в действие“

Училищни лаборатории
за иновации

Лаборатория
„Приобщаващо образование“

Книгоиздателство
„Медиа груп“
Враца

2026

**Екип от педагогически специалисти
на 11 иновативни училища:**

1. ПГО „Елисавета Багряна“ — гр. Бяла Слатина
2. ОУ „Климент Охридски“ — гр. Хасково
3. ОУ „Митьо Станев“ — гр. Стара Загора
4. ЧСУ „Ръорих“ — гр. София
5. ОУ „Граф Игнатиев“ — гр. София
6. ПГС „Пеньо Пенев“ — гр. Силистра
7. ОУ „Яне Сандански“ — гр. Пловдив
8. НУ „Цани Гинчев“ — гр. Лясковец
9. СУ „Димитър Талев“ — гр. Добрич
10. ОУ „Иван Вазов“ — с. Дебнево
11. СУ „Гео Милев“ — гр. Варна

Експерти и модератори:

Проф. д-р Любомира Попова
Доц. д-р Калоян Дамянов

УВАЖАЕМИ КОЛЕГИ,

С особено удоволствие Ви представяме настоящото издание — резултат от работата по Национална програма „Иновации в действие“, модул „Училищни лаборатории за иновации“, тематично направление „Приобщаващо образование“, чийто домакин беше Професионална гимназия по облекло „Елисавета Багряна“ — гр. Бяла Слатина.

В продължение на четири дни нашето училище се превърна в пространство за професионален диалог, сътрудничество и обмен на идеи между педагогически специалисти от единадесет иновативни училища от различни региони на България. В съвместната работа се включиха преподаватели от висши училища, представители на научната общност и експерти в областта на приобщаващото образование, които със своя професионален опит и експертиза обогатиха дискусиите и подпомогнаха извеждането на работещи модели и практически решения.

Изборът на темата „Приобщаващо образование“ не е случаен. В съвременното училище приобщаването не се свежда единствено до подкрепата на ученици със специални образователни потребности. То е цялостна философия на образованието, която поставя в центъра всяко дете с неговите индивидуални способности, интереси, потребности и възможности за развитие. Приобщаващата училищна среда се изгражда чрез взаимно уважение, доверие, ефективно партньорство между училище, семейство и общност и убеждението, че всяко дете заслужава шанс да бъде успешно.

По време на Лабораторията участниците представиха иновативни практики, насочени към изграждането на позитивен училищен климат, ефективното партньорство с родителите, съвместното преподаване, използването на

арттерапевтични и мултисензорни подходи, интегрирането на нови образователни технологии и създаването на психологически безопасна среда за учене. Споделеният опит показва, че успешното приобщаване няма универсален модел — то се изгражда чрез разнообразни педагогически решения, съобразени с конкретните потребности на всяка училищна общност.

Настоящият сборник обединява именно този ценен практически опит. В него са представени добри педагогически практики, методически идеи, модели на работа и препоръки, разработени и анализирани в процеса на съвместната работа. Целта ни не е просто да документиране проведените дейности, а да създадем практически ресурс, който да подпомогне педагогическите специалисти при изграждането на по-приобщаваща, позитивна и подкрепяща училищна среда.

Вярваме, че истинската стойност на всяка образователна иновация се измерва не с нейната новост, а с възможността ѝ да бъде приложена успешно в практиката и да допринася за развитието на всяко дете. Именно затова този сборник е поканя за споделяне, сътрудничество и професионално развитие — защото качествено образование се изгражда от общности, които учат една от друга и заедно търсят най-добрите решения за своите ученици.

Надяваме се, че представените материали ще бъдат полезен източник на идеи, вдъхновение и увереност за всички педагогически специалисти, които ежедневно работят за създаването на училище, в което всеки ученик се чувства приет, подкрепен и успешен.

Галина Яхова
Директор на ПГО „Елисавета Багряна“
гр. Бяла Слатина

Посрещане на партньорите в ПГО „Елисавета Багряна“ гр. Бяла Слатина

I. Панел „Родители“

Ролята на личността на учителя и нравственото възпитание

Галина Яхова

*Професионална гимназия по облекло
„Елисавета Багряна” — Бяла Слатина*

Резюме: Нравственото възпитание е една от най-трудните и най-отговорни задачи на днешния свят. Именно проблемите в българското семейство се отразяват негативно при формирането на личността на детето. Всичко започва в семейството. Всяка черта а характера, проява на поведение у децата може да доведе до едно сполучливо изграждане на личността. Взаимоотношенията в семейството играят изключително важна роля в живота на детето. Те са пръв образец на междуличностните отношения. В българското училище връзката със семейството трябва да бъде поставена на ново, качествено ниво, така че образователната стратегия да се отрази не само върху ученика, а и върху неговите родители.

Възпитанието не е в това да се спазват правила, а да се открива човека и да се усъвършенства общуването. Тъкмо в тази посока е знакова ролята на учителя. Историческите знания за развитието на нравственото възпитание дават възможност на педагозите, учителите и възпитателите, посветили дейността си на формирането и изграждането на подрастващите поколения, да преценят с обогатена и зряла мисъл всички конкретни задачи и изисквания, свързани с моралната устойчивост на личността и на възпитателния колектив.

Увод. Възпитанието на децата е една от най-трудните и най-отговорни задачи в целия свят, за която ние можем да се чувстваме най-малко подготвени. И ето тук възникват няколко въпроса, които ще ни помогнат да се

справим с възпитанието на нашите деца — поставяйки си отговорности, които ще ни направят по-подготвени за учителската ни роля, а в същото време ще можем да се наслаждаваме на нашите деца.

„Защо днешните деца имат лоши обноски и се държат грубо един към друг?“

„Защо не уважават възрастните?“

Практиката показва, че днешните деца и младежи не са толкова „лоши и невъзпитани“, колкото смятат хората, но повтарянето на въпроса говори за съществуването на проблем. Родителите и учителите желаем децата ни да са възпитани и почителни, но сме притеснени, че битката е обречена. Как да се състезаваме с филмите на малкия екран, които превъзнасят лошото поведение и поставеното на първо място „аз“. Къде са положителните модели, които да ни помогнат да научим децата си на добри обноски? Как работещите родители да намерят време, за да учат децата си на изискани маниери?

Да научим децата си на етикет, определено не е така лесно, както беше преди четиридесет години. Но не е и толкова трудно, както мислят родителите, а ползата е несъмнена и е за цял живот. Възпитанието на детето започва още в неговата ранна детска възраст. Първите му „педагози“ са неговите родители, те са тези, които дават началото на неговото възпитание. Затова семейното възпитание е много важен аспект от теорията на възпитанието, а и от педагогическата наука като цяло. Погледнато в исторически план на неговата същност, значение, роля, функции и структура не винаги се е отделяла значима роля, то винаги ще остане в центъра на общественото внимание, защото в семейството детето получава своите първи „уроци по възпитание“. Тези уроци не винаги са целенасочени и организирани, но чрез примера, който взима от средата, в която расте то се формира като

индивид и личност. Много е важно какъв възпитателен аспект се е изградил в семейството, защото после трудно може да се промени нещо независимо от въздействията на педагозите. Това, което родители са изградили при детето още в началото остава траен белег върху неговото възпитание. Особено важен момент е подходът и базата за реализирането на целите и задачите на възпитанието. Семейството няма нужната квалификация да даде професионално възпитание на децата, но ако то се съчетае благоприятно с възпитателните методи на педагозите, ефекта ще бъде изключителен. Повечето родители работят през по-голямата част на деня и нямат време да отделят нужното внимание за възпитанието на своите деца, тази отговорност те почти изцяло предостъпват на педагозите в детските градини и училищата. Но истината е, че семейството има много важна роля във възпитанието на децата. Още в древността Аристотел е нарекъл семейството „основна клетка на обществото“, а като такава, в него рефлектират по най-прекия и директен начин всички изменения на съответното общество — независимо дали с положителен или с отрицателен знак. Върху семейството влияят пряко и икономическата, социалната, политическата и културната ситуация на съответната страна. Семейството е като микрообщество и дава на детето знания и ценности, необходими му за интеграцията в глобалното социално пространство. Затова семейството винаги е имало своята роля и огромно значение във възпитанието на децата и подрастващите, но през различните исторически периоди тези компоненти са имали различно значение. „Семейството е най-малката групово съставка в структурата на обществото. То притежава присъщи само на него функции, които определят влиянието му както върху цялостната социална организация, така и върху индивидуалното битие на човека.“

(Ж.Атанасов)

При семейното възпитание преобладават всички възпитателни методи, но те са по-специфични от тези в училището, защото се прилагат при различни условия. За да може да се определи ролята на семейното възпитание не е никак лесна задача за родители, защото всеки родител иска най-доброто за детето си и никога не е напълно сигурен дали примерът, който му дава е най-добрият за него. Вземат се трудни решения за избора какви методи да се използват, какви задачи да си поставят, как и кога е най-добре да бъдат приложени има и още хиляди въпроси които всеки родител си задава през периода на семейното възпитание. Никога не можем да знаем със сигурност кое е най-доброто за децата, но със сигурност знаем, че родителите винаги искат най-доброто за децата си и каквото и семейно възпитание да упражнят върху тях би трябвало само да им помага занапред в образованието им и в живота им като цяло.

Човек усвоява вежливите обноски още първите години на своя живот.

Правилата на вежливостта и възпитанието се предават от поколение на поколение със съзнанието, че добрите обноски са основа на добрия живот. Даряваме живот и любов на децата, но не можем да изградим вместо тях бъдещето им. В наши ръце са инструментите, които им осигуряват възможности за полезен и удовлетворяващ ги живот, учим ги на вежливост, на добри обноски, за да бъде бъдещето добро за тях.

Вежливостта позволява на хората, които я притежават да живеят и работят в хармония и разбирателство. Както хората се променят и приспособяват към новите обстоятелства, така и правилата на вежливост се променят. Остават непроменени във времето правилата на самоуважение и уважение към другите.

Някои хора днес поставят под съмнение необходимостта от вежливост — било старомодна идея, за която няма място в надпреварващата се конкуренция. Те обаче са значително по малко от хората, които са ценители на учтивостта, любезността и деликатността като израз на човешко благополучие.

Вежливостта определено има място в културата на ХХІ век, защото всяко дете се нуждае от увереност и желание за успех. Като педагози ние искаме децата да бъдат напълно подготвени за бъдещия живот — да бъдат самостоятелни, независими.

Наред с доброто възпитание на децата, насърчаването на техните таланти и амбиции, ние трябва да помогнем на детето да развие положителна представа за себе си.

Изграждането на вежливи обноси е част от цялостния възпитателен процес — изкуството да ръководим детето през цялото време на неговото нравствено израстване, да му помогнем да се развие хармонично, да реализира своите заложби, да намери своето призвание, за да се изгради като пълноценна личност.

Формирането на учителя и връзката му с българската народна педагогика

Образованието обхваща широк кръг от предназначени и целенасочени или предамерени и неконтролирани влияния, под чието въздействие се формират психичните особености и индивидуални качества на личността. За формирането на хората влияят много фактори: нравите, обичаите, вярванията, произведенията на народното творчество и др. Според проф. Жечо Атасанов една история на образованието не може да пренебрегне задълбоченото изучаване на всички области и явления, които влияят върху душевността на хората през дадена епоха, които определят класовата характеристика на мисленето и поведението им.

Народът е истински творец на всички материални и духовни ценности.

Създаденото от народа е вплетено в неговия бит, в начина му на мислене, във формите на поведение. Сътворените от него ценности определят духовната му физиономия, характеристиката му като народ.

Възпитанието е област, която съдържа вековен опит, предаван устойчиво от предците на потомството. Възпитателното значение на народното творчество не се нуждае от доказателство. Всеки в детството си е изпитал силата на неговото въздействие. Всяко произведение на фолклора е проникнато от определени нравствено-възпитателни идеи. Народното творчество е и могъщо средство за възпитанието на любов към родния език, към живота на народа, към родината. Простите и ярки образи развиват творческото въображение, а оптимизмът, свежият и добър тон. Поради това именно произведенията, създадени от народа, са не само незаменимо средство за възпитание, но и са и образци на индивидуалното творчество за деца. Няма детски писател, който да не е отразил в някака степен в собственото си творчество фолклорни образи и похвати. Според проф. Жечо Атанасов народното творчество винаги е било и ще бъде вечният непресъхващ извор за мъдрост, знания за възпитанието и на неговата неповторима художествена реализация на вечните нравствени външения на човека.

Фолклорът, в който са отразени основните начала на народната педагогика е незаменимо средство за възпитателното въздействие. Като „ненаписана литература“ отбелязва проф. Жечо Атанасов той е използван във възпитателната практика векове преди да бъде включен в съдържанието на учебната книжнина. Според него изучаването на народната педагогика има широко теоретично и практическо значение. Народните традиции и

обичаи в областта на възпитанието са специфична духовна сфера, която влияе върху привичките и поведението, приобщава личността към близката социална действителност. Отклонението от тях създава чувство за отчужденост от духовния облик на народната общност.

Много народни празници действителност дават възможност да бъдат оползотворени с възпитателна цел.

Естетическото възпитание има изключително голяма роля за духовното обогатяване на личността, за формирането на нравствени добродетели. Естетическото възпитание има два огромни дяла — исторически и теоретически. Тяхната взаимосвързаност проф. Жечо Атанасов илюстрира в следната таблица:

Ролята на родителите и на учителя при формирането на детето като личност

Целта на възпитанието се определя като постигане на пълно съвършенство на физическите и духовни сили на човека.

Културата на поведение притежава огромен обхват, който включва изцяло грижите за приличното поведение на личността, внимателното отношение към хората, опазване на природната среда, грижливите отношения към личните и чужди вещи, умение да се говори, да се изразяват усвоените знания. В настоящия момент философията, психологията, педагогиката, социологията и културологията под термина „култура“ разбират съвкупността от всички духовни и материални ценности, създадени от човечеството в процесите на обществено — историческата практика, през различните епохи от съществуване на човека. Културата е и състояние на обществения строй, стопанския и духовен живот в една или друга епоха.

Културата е надстроечно явление, създадено от човека в зората на неговото съществуване и съпровождащо човечеството през всички обществено-икономически формации. Тя е историческо явление и носи белезите на формациите, в които е създадена. Качествата, които притежава са дълговечност, надстроечност, тотален обхват на човешкото съществуване, непреходност, изменчивост, комплексност.

Възпитанието се отнася към явленията характерни за всяко общество. То има изменчив характер, но заедно с това притежава елементи на приемственост. Латинско-

то понятие „elementarius“ е многозначително. То изразява нещо, което е основно, съставлящо, съдържащо се в друго, по-голямо. То има смисъл на общодостъпен, ясно разбираем. В този първичен и опростен смисъл елементарните изисквания за възпитание, трябва да се разбират като характеристика на най-основните правила и изисквания на обществото за поведение на хората един спрямо друг, за всичко с което трябва да се съобразява човек в едно културно общество.

Елементарните изисквания за възпитание имат толкова широк диапазон, че е трудно да се изброят всички техни особености и характеризиращи ги елементи. Най-общо те се отнасят до културното поведение, до овладяваните основни изисквания на етикецията, до умението да се реагира по адекватен начин при определена ситуация, така че да се превъзмогват ненужни конфликти, да се създава нормална и творческа атмосфера в личните и обществените взаимоотношения.

От своя страна културното поведение е с необозрим обхват. То включва изцяло грижите за личната хигиена и за зачитане на обществените хигиенни изисквания, вежливостта и приличието, внимателното отношение към хората, опазването на природната среда, грижовното отношение към обществената собственост, към личните вещи. В понятието „културно поведение“ се включват и най-висшите изяви на интелектуалната култура и на хуманистичното мислене.¹

Сложни и многообразни по обхват са и проявите, свързани с етикецията. Чертите на елементарното възпитание предполагат и творчество. Те не са мъртъв канон, който предписва шаблонно поведение. Обстоятелствата в живота на човека се сменят бързо, неочаквано, непредвидено. Съответно на тях се променя и поведението и непосредственото реагиране. Например тонът невинаги

може да бъде съдържан и спокоен. Пред проявите на дръзко нахалство отношението на безразличие е морално осъдително. Спокойствието понякога може да бъде проява или на малодушие, или дори на подлост. Случва се дори влизането в остро стълкновение да бъде повеля, за да се даде отпор на уродливостта, да се заклеими недостойната проява. Това също трябва да се разбира като елемент на доброто възпитание.

В най-широк смисъл поведението на човека е един непрекъснат творчески акт по отношение на нравствените ценности, на съобразяването с тях. Широкия диапазон на всички елементарни изисквания към възпитанието, прави трудно изброяването на всички характеристики и особености отнасящи се до културата на поведението, до овладяване на основните изисквания на етикецията, до умението да се реагира по най-подходящия начин през определена ситуация с цел предотвратяване на конфликти. Тези виждания на проф. Жечо Атанасов са продължени и от някои съвременни педагози. За да бъде убедителен в книгата си „Теория на възпитанието” Д. Василев превежда някои постановки на руски педагози за връзката между културата и възпитанието. Н. И. Монахов твърди, че „под възпитаност в педагогически смисъл се разбира комплексно свойство на личността, което се характеризира от наличието и степента на формираност у нея на обществено значими качества, отразяващи нейното всестранно развитие“. Това виждане се поддържа от Н. В. Ефременко за необходимостта да се отделят „определен кръг качества на личността на човека“, за да се оцени неговата възпитаност“, а А. И. С. Хазова казва, че „в бита, в ежедневието общуване понятието - културен и възпитан, като правило се отъждествяват... В житейското разбиране възпитаността е преди всичко съдържаност на своите желания и подбуди, развито чувство за мярка.“²

Възпитанието се различава от спонтанното развитие по това, че насърчава детето да прави нещо, което чисто спонтанно то не би направило. Затова възпитанието е надграждане над природните инстинкти и над емоционалните изблици.

Възпитанието проличава в това как човек слуша другия, как се храни, дори как върви или стои. Човек може да има някаква наложителна работа, но възпитанието налага да се прояви внимание към онова, което човекът срещу нас ни говори, и внимателно да се постарее да съкрати разговора, без на накърни достойнството на другия. Човек може да е много гладен, но възпитанието изисква да не започва да се храни преди другите, с които е седнал на една маса. Човек може да е много уморен, но доброто възпитание не позволява „да се влачи” по улицата, а изисква да събере сили и енергия и да върви с изправена осанка (защото „само робите гледат надолу”, както казва Аристотел).

Възпитанието е „издигане“ над природните склонности чрез избиране на по-възвишени морални стратегии. В тях е закодирано уважение към нас самите и към другите.³

Под съдържание на нравствено възпитание се разбира обемът и качеството на нравствените представи, понятия, чувства и емоции, възгледи, убеждения, умения, навици, постъпки, които трябва да се формират у личността.

Вътрешната и външната култура на личността са двете основни страни в основата на нейното поведение.

Поведението е съвкупност от постъпките на човека, които имат нравствено значение и които той извършва в относително продължителен период от време при постоянни или променящи се условия.

Между външната и вътрешна култура, съществува

връзка, която не бива да се разбира еднозначно. Овладяването на нови външни компоненти на културата влияе върху общата култура на човека.

Според психологията моралната оценка е свързана с мотиви, които винаги се проявяват в субективна форма. Обективността на морала се състои в реалното съдържание на мотивите и целта на поведението. Критерият за начина поведение е обективното съдържание на дадена постъпка и субективното удовлетворение от изпълнението ѝ. Нравствената постъпка се оценява винаги, едновременно по обективния, ползата от нея за развитие на обществото и по субективния — удовлетворението от извършеното. Единството на двата признака определя моралния характер на човешките действия.

Поведението на човека е един непрекъснат творчески акт по отношение на нравствените ценности и на съобразяването с тях.

В живота на човека особено важни са първите седем години. Не е известно, точно кой го е казал и защо, но е вярно. Като че ли след това възпитателните усилия са вече напразни. Вероятно е свързано с усвояването на навици и привычки още преди детето да отиде на училище. Така или иначе, схващането има известно психологическо и педагогическо оправдание. Но дали отразява цялата истина?

Първите учители по морал са родителите. Със своите съвети и пример родителите първи насърчават детето да избира едно действие и да не избира друго. Те имат право да бъдат възпитатели, защото детето е рожба на тяхната любов. Доколкото любовта е висша проява на оценяване на някого, на това основание те имат моралното право да възпитават своето дете. Обществото също очаква, че щом любовта е породила дете, тя ще се отнася към детето с любов.

От значение са, разбира се първите седем години, първите седем месеца, дори и първите седем дни от живота на човека. Ако трябва да търсим условията, които обуславят формирането на човешката личност, ще стигнем и до условията на живот в семейството, до навиците на самите родители, и то още от времето, когато не са били такива. Условията за възпитанието на детето са налице още преди то да се е родило. Бъдещето му възпитание се предопределя в значителна степен и от възпитанието на неговите родители. Всичко това се отразява през целия му живот.

Колкото по-рано се образуват и затвърдят известни, условни връзки под формата на положителни привички, толкова по-сигурно те придобиват силата на безусловни рефлексии т.е. те стават „природа“ на човека.

Според проф. Жечо Атанасов в процеса на учебно-възпитателна работа се формират разнообразни привички. Въз основа на тяхното възпитателно въздействие те се разделят на две категории: положителни и отрицателни. Естествено и съвсем логично се налага схващането, че в работата си с децата трябва да се стремим да създаваме повече положителни привички, които ще спомагат за постигане целите на възпитателната работа

Въз основа на характера на дейността разнообразните привички могат да се подведат към няколко категории: трудови; учебни; хигиенни; привички за културно поведение; привички свързани със социалното и морално поведение.

Човек може да знае прекрасно всички хигиенни изисквания и правила, и все пак да не може да си осигури добро здраве, защото тези правила не са влезли в живота му, не са станали ежедневна практика. Това се постига чрез формиране на здравни привички. Ако човек притежава и поддържа лична и обществена хигиена — означа-

ва, че той има положителна привычка към чистотата.

Най-непосредствено впечатление за културния облик на човек се добива от начина, по който той общува с другите хора. Чистота, изразителна — културна реч предполага наличие т.е. формирана е привычка за културно общуване.

Целта на възпитателната работа в ранна детска възраст е възпитаване на

положителни, полезни привычки, защото личността на човека се формира чрез детските и юношеските години т.е. в периода на най-голямата пластичност на целия организъм и по-специално на централната нервна система. Ранното им формиране оказва положително влияние върху личността.

От особено значение са взаимоотношенията между родителите и тяхното отношение към другите членове на семейството, към близките, познатите — изобщо към хората, към живота. Нервната атмосфера в семейството не обещава нищо добро. Кавгите и непочтеното отношение на съпрузите един към друг изхабяват рано характера на детето и довеждат до постъпки, които носят чертите на морално изграждане.

Нравствено възпитане на децата

Към нравствените правила се отнасят общоприетите норми на взаимоотношения между хората — вежливост, тактичност, дружелюбност.

Според проф. Жечо Атанасов нравствената култура на личността на съвременното дете можем да измерваме като отчитаме едновременно степента на формираност на трите и основни компонента:

- култура на нравственото съзнание
- култура на нравствените преживявания;
- култура на нравственото поведение;

Съпоставянето на тези три компонента на нравствена култура показва, че най-ярко се проявява при децата от предучилищна възраст културата на нравствените преживявания, следвана от останалите две. Особено ярко при 5-6 годишните деца се открояват приятните преживявания от наличието на личностни морални ценности, чувството за уважение към родителите и учителите в детската градина; способността да се извинят пред некоректно и грубо държание, съпреживяване към болката на другите.

Прави впечатление, че нравствената самооценка и самокорекция са на по-ниско ниво. Децата се затрудняват да изберат адекватна морална позиция, те не могат доброволно да следват моралните норми. Това предполага да се анализират представите на децата за понятията „добро“ и „зло“, вежливост и отзивчивост, тактичност, уважение, помощ, справедливост.

Културата на общуване обхваща сътрудничеството между хората, а културата на поведение е насочена към сферата на човешките взаимоотношения и характеризира връзките на човека с околната среда и другите хора.

След проф. Жечо Атанасов в научната литература става преобладаващо разбирането, че нравственото развитие е резултат от процеса на нравственото възпитание на личността. Нравственото развитие намира израз в измененията на нравствения облик на личността. Очертава се като приемливо разбирането, че нравственото развитие по същество е позитивно изменение в нравствената възпитаност на личността.⁴

Грубостта създава от децата безсърдечни хора. Те като че ли усещат някаква заплаха върху личността си и техният защитен рефлекс лесно ги оформя като егоисти. Чувството за другия постепенно атрофира, дори ако този друг е майка му. Когато в семейството липсва хармония

на взаимното уважение и любов, детето започва да се затваря. Условие да се възпитава у децата благородство на характера и изисканост на отношенията е именно топлотата в семейството.

Във връзка с нравственото въздействие на първо място се оставя изискването за единство на думи и дела. Децата възприемат по-действено постъпките на учителя, отколкото обяснението му.

От голямо значение е как той реагира в контактите с подрастващите и възрастните, какво е държанието му към родителите, степента на неговата отзивчивост и емоционалност.

Всичко започва в семейството. Всяка черта на характера, проява на поведение у децата може да доведе до едно сполучливо изграждане на личността.

Всички в семейството са сплотени от кръвната връзка и от силата на любовта. В отношенията между родителите и децата отпадат всякакви условности. В семейството съществуват най-благоприятни условия изискваните в културното общество вежливи форми на отношение да бъдат усвоявани от децата още от най-ранна възраст. Добрият родителски пример е първата и най-резултатна школа.

Според проф. Жечо Атанасов вежливостта е израз на благородната мисъл за другия, характеризира културата на личността. Тя създава спокойствие в семейството, определя добрия тон в него, усвоява се лесно и става черта на поведението. От семейството тя се пренася в по-сложните човешки взаимоотношения в обществото. Добрият тон е израз на вежливост и на възпитание. По принцип той се определя от уважение към достойнството на другите и не на последно място — уважение към самия себе си. В защита на тезата си Ж. Атанасов привежда народната пословица „Блага дума — желязна вра-

та отваря“⁵

Онзи, който е стигнал до идеята да нарече пословиците „вълшебни“ е осмислил дълбоко функционалната им роля в социалните взаимоотношения. С тяхната употреба децата се запознават още в детската градина, учат се да ги използват при създадени ситуации. Тези думи са известни. Въпреки това тяхната употреба става все по-рядка.

Малките „вълшебни думи“ съдържат нравствен смисъл. Те не бива да се пренебрегват с неоправдан нихилизъм.

Според Ж. Атанасов всичко се усвоява в семейството. Дори и усвоеното в детската градина укрепва в семейната среда. Родителите възпитават с всичко и всякога. Ако те не са усвоили като малки добрите маниери, няма как да ги предадат на своите деца. Най-същественото е културните привички във всяка дейност да бъдат елемент на всекидневието — като пример са родителите по отношение на децата. Човек трябва да се държи прилично не само когато е в публичното пространство, но и когато други не го наблюдават. Личностната култура не е за показ, а е същностна особеност на човека.

Всяко дете трябва да има собствена стая. В подреждането и поддържането на реда в детския кът се проектира и укрепва стилът, създава се чувството за отговорност. Непрекъснатата визискателност от родителите за масата и етажерката да бъдат постоянно подредени създава навик за ред.

Детската стая е собствена територия на детето, която освен място за учене формира у него грижовност и отговорност при установяване и спазване на реда. Това има особено възпитателно значение, защото тези черти на характера се проектират и ще укрепват в бъдеще.

Според Ж. Атанасов няма дете, което да не жадува за

приказка, да не ги слуша ненаситно. Един наблюдател на детски интереси към художествената измислица съобщава, че е чел на сина си една приказка 30 пъти и детето не престанало да иска още. Този свят на приказките, към който детето е пристрастено, формира много качества на неговата личност. Приказката е първата среща на детето със света на изкуството, на красивата измислица. Тя е възплъщение на нравствения стремеж на неотменния триумф на доброто над злото. В нея се разкрива чрез ярки образи сътолковението между положителните и отрицателните герои поражда се търсено-то напрежение, свързано с очакването, спечелилият пристрастието на слушателя приказан герой, да постигне победа, да отвоюва щастие за себе си и за другите. Дори и многократното слушане на една и съща приказка е свързано с постоянна естетическа наслада. Съдържанието се знае, дори е наизуствено, но удоволствието от съпреживяването на действието е неотслабващо, защото е свързано с емоции от висш тип.

Особено важен е подборът на приказки. Според Ж. Атанасов главното изискване е да бъдат художествени, разказани или преразказани от големите майстори на словото. Слушайки децата трябва да се увличат, не само от фабулата, приказните герои, но и да чувстват силата на художественото слово. Благодарение на възшебството му се пресъздава един незабравим свят от образи и събития, в които става вживяване и съпреживяване на не-сгодите и радостите, на безнадежността и сполуките, на паденията и триумфа.

Силно влияние върху детето оказва примерът на герои от разкази и приказки. Те действат емоционално и направляват в положителна насока поведението на подрастващите.

Приказките съществуват заради децата и е не разум-

но да се разглеждат разделени.

Децата както обичат приказките, така и обичат книгите. Те са неотделима част от тяхното ежедневие. Художествената книга е вечен и непресъхващ извор на всестранно въздействие. Тя е наставник, верен учител за усвояване на нравствените ценности.

Понякога самите родители могат да създадат предпоставки за насърчение на лъжата. Прекалената строгост сковава, възбужда страх у децата, нерешителност да се признае дори едно малко провинение.

Родителската суровост кара детето да търси начин да избегне отговорността, да прикрие грешката, която би могла да доведе до големи скандали. Лъжата при такива случаи става защитно средство и при създадите се обстоятелства детето не може да бъде сериозно обвинявано. Неговата вина се определя и от неправилното възпитателно отношение на родителите. Неразумната строгост на родителите може да насочи детето към изкушението да търси закрила в лъжата — да отрича категорично вината си, когато знае, че е виновно да си служи с измислица за училищна заетост, когато иска време за игра и т.н.

Тук роля може да има и родителският пример. Щом като детето забележи, че родителите си служат с лъжи, то попива неусетно образа и манипулира все по-вещо с лъжите. Ж. Атанасов отрежда значително място на тази проблем, който е особено актуален и днес. „Грижата да възпитаваме децата в прямота и честност — отбелязва той — предотвратява възможността в душите им да се загнезди користта и лъжата.“⁶

В крайна сметка Ж. Атанасов стига до извода, че възпитанието е важен фактор за морално регулиране на обществото. Винаги ще бъдат от значение не само големите идеали, от които се ръководи, но и от „дреболиите“, кои-

то са градивен елемент на нравственото възпитание и всекидневното поведение. Възпитанието е постоянен и безпределен процес. Човекът ще става все по-голям властелин и над природата и над самия себе си.

Възпитаване на вежливост у децата

Що е възпитание?

Нашите представи за възпитанието са твърде тесни и ограничени. Нужен е по-широк възглед и по-висока цел. Истинско възпитание означава много повече от следване на известна наука. Означава много повече от една подготовка за земния живот. То обхваща цялото същество и целия възможен период на човешкото съществуване. Представлява хармонично развитие на физическите, умствените и духовните сили.

Според М. И. Смирнов „взаимодействието пронизва и поражда всички педагогически явления, в това число и възпитанието...“⁷. Възпитанието е особен вид педагогическо взаимодействие. Някои автори понякога поставят знак за равностойност между „педагогическа дейност“ и „процес на педагогическа дейност“. Според Ю. К. Бабански. „педагогически процес се нарича цялостният процес на осъществяване на възпитанието...“⁸.

Всяка социална дейност може да бъде определена като съвкупност от действия и състояния на човека в определена среда. Във всяка човешка дейност могат да бъдат разграничени с известна относителна самостоятелност две страни: а) външна — видима, дейностна (действена), изразяваща съвкупност от видими, целесъобразно подредени действия и състояния; б) вътрешна — невидима, мислима, същностна, процесуална, изразяваща същността на предназначението на външните действия (и състояния) на човека. Смисълът на съществуването и реализацията на външната — видимата страна на дей-

ността, е в ефективното протичане на вътрешната — процесуалната страна. Следователно външната страна на дейността е предхождаща, предпоставка за съществуването и качеството на вътрешната страна, но израз на същността на дейността е вътрешната страна.

Възпитателната дейност е вид педагогическа дейност, съвкупност от възпитателни действия и състояния. Както във всяка дейност, и във възпитателната могат да се разграничат външна — действена, и вътрешна — процесуална страна.

Възпитателната работа по своята същност е израз на относително самостоятелно обособяване на външната, видимата страна на възпитателната дейност.

Възпитателната работа е съвкупност от действия, които извършват възпитателните фактори с оглед на определена цел. По своята същност тя не предполага задължителна връзка, единство с процесуалната страна на възпитателната дейност.

Възпитателният процес е вид педагогически процес, изразяващ процесуалната страна на възпитателната дейност, т.е. придвижване напред на възпитателния облик на личността в резултат от определени възпитателни действия. Процесуалната страна на възпитателната дейност обаче винаги предполага връзка, единство, наличие на външна /действената, видимата/ страна. Понятието „възпитателен процес“ най-пълно изразява същността на възпитателната дейност.

Взаимоотношенията в семейството играят изключително важна роля в живота на детето. Те са пръв образец на междуличностни отношения. И тъкмо заради това детето пренася в други житейски ситуации начина на общуване, който е възприело от своите родители в семейна среда.

Как детето ще общува по-късно с другите хора, със своя

бъдещ съпруг или съпруга това до голяма степен зависи от семейството, в което расте. Мнозина психолози са стигнали до извода, че характерните особености на семейните взаимоотношения се вкореняват в поведението на детето създават модел за неговите по-нататъшни отношения с околните.

Вътрешносемейните отношения отразяват духа на семейството. И точно този дух е главната сила, която влияе върху формирането на детето като личност. Така, в процеса на многобройни изследвания беше отбелязана пряката връзка между нормалното психическо и нравствено развитие на детето и спокойната доброжелателна атмосфера в семейството, внимателното, ласкаво, уважително отношение към детето от страна на родителите му, разбира се, съчетано с разумна строгост. Известно е, че колкото по-малко топлина, обич и грижа получава детето, толкова по-бавно то се оформя като личност. Недостатъчното внимание и недостатъчно честото общуване между родители и деца дори предизвикват у детето сензорен глад, недоразвитост на висши чувства (като отговорност, себеотрицание, саможертва, съчувствие към другите), а също така инфантилност на личността.

Съществуват много доказателства за това, че и инстинктът за майчинство и бащинство се проявява по-силно у хора, в чието детство не се е чувствувал недостиг на доброта, деликатност, грижа и любов от страна на техните родители. Това обаче не бива да бъде повод родителите да си затварят очите пред лошите прояви на своите деца и постоянно да им отстъпват във всичко. Наказанието, забраната на някои неща, строгостта в много случаи са необходими. Но те не бива да бъдат примесени с неприязън, раздразнителност, гняв, нетърпение и каквито и да е отрицателни чувства, които понякога изпълват сърцата ни, когато децата проявят непослушание.

Недопустимо е да се подменя вниманието, което дължим на детето, със задоволяване на неговите материални нужди. В днешно време се среща един твърде печален факт пълно “потъване” на родителите или на единия от тях (обикновено бащата) в своята работа. Като резултат от това дори в едно материално осигурено семейство детето изпитва недостиг на човешка топлина, така необходима за неговото нормално развитие. Нека помним, че то преценява дали родителите му го обичат, не толкова по количеството играчки или вкусотии, които получава от тях, а по това, как те общуват с него, доколко се интересуват от неговия живот, от неговите макар и детски проблеми. Защото и детето има свои проблеми, не бива да забравяме това! Жалко е да чуваш от децата такива изказвания: „Никой не го е грижа за мен!“

„Моят татко никога няма време да си поговорим!“ „Големите се занимават само със себе си!“

Не бива да смятаме, че качеството на общуването с детето се определя само от количеството време, което родителите и децата прекарват заедно. Тук важно е не количеството време, а именно качеството на общуването. Дори няколко думи, изречени с внимание, съчувствие и топлина, са от огромно значение за установяването на отношения на доверие между родителите и децата.

Ние се боим от юношеската възраст, оскърбяваме се, че нашите деца не ни слушат, че във всичко ни критикуват. Но понякога самите ние сме причина за това положение. В предучилищната и в началната училищна възраст, когато съществуват най-добрите условия за създаване на емоционални отношения на доверие между родители и деца, ние много често даже не изслушваме нашето дете, не го питаме за нищо времето никога не ни стига за това.

За какви отношения на доверие можем да говорим то-

гава? И когато в юношеската възраст в детето настъпят резки промени, когато то насочи вниманието си към своя вътрешен свят, когато всички авторитети започнат да губят за него значение, ще ни слуша ли то? Много жалко, че ние недооценяваме важността на отношенията на топлинота и взаимно доверие в нашите семейства. Ако имаше такива отношения, много проблеми биха се разрешавали по-леко и по-безболезнено!

Друг важен момент е, че общувайки с възрастните, детето усвоява и правилата на взаимоотношенията между хората. Какво ще научи то, ако вижда как неговите родители разговарят грубо със своите собствени родители? Това ще свидетелствува само, че в семейството няма място за такова ценно качество като уважението към по-старите. Как тогава ще насадим това качество в нашето дете? Отде ще се вземат кълновете на това чувство, щом то липсва в душите на родителите? Децата възприемат преди всичко онова, с което живеят душите на родителите им, а не тези идеали, към които те ги призовават, без сами да се стремят да ги изпълнят в своя живот.

Ето защо е факт, потвърждаван постоянно от живота, че каквото отношение бащата и майката са имали към родителите си, такова впоследствие получават и самите те от своите деца.

А на какви правила за човешки взаимоотношения ще се научи детето, ако родителите му (нека се изразим с думите на самите деца) непрекъснато „ръмжат“ срещу него? Твърде често у такива деца постепенно се натрупва злоба. И вината за тяхната озлобеност пада върху нас, възрастните.

Характерът на взаимоотношенията между членовете на семейството оказва сериозно влияние и върху насочеността на детето към своето бъдеще, върху неговите перспективи в живота. Следва да помним, че ориентацията

на юношите към бъдещето зависи твърде много от културното равнище на тяхното най-близко обкръжение и преди всичко на семейството.

В семейство, където има чести конфликти, нравствено-волевата страна в характера на детето силно се травмира. Точно в честите конфликти между родителите се крият причините за такива изказвания на техните деца: „Знам, че никога няма да бъда щастлив!“⁹.

Следва да помним, че детето започва да разбира духа на взаимоотношенията в семейството твърде рано. Резултатите от изследванията показват, че още на 7-месечна възраст то долавя характера на вътрешносемейните отношения интуитивно чувства с кого и как да се държи. Прекрасен пример за това е разликата в поведението на по-големите братя и сестри, на мама и татко. Всичко това отново и отново потвърждава какво огромно влияние оказва върху детето и поведението му.

Колкото по-рано на децата се предложи положителен семеен социален климат, толкова по-голяма би била вероятността то да развие качества като толерантност, разбиране и търпение. За новороденото например е от изключително значение не само правилното хранене, но и силната емоционална подкрепа, изразявана чрез милувки, докосвания, гушкане, люлеене, припяване на песнички.

Уважението между членовете на семейството е основа за изграждането на себеуважение и респект и у самото дете. Необходимо е да му се предостави възможност то само да показва, че разбира грешките и трудностите, както и успехите си, да се научи да поема отговорност за тях. Тази „роля“ не би трябвало да бъде превземана от родителите, които много често се превръщат в „адвокати“ на децата си. Много често родителското поведение е продиктувано от мнението им, че детето им е неспособно

да се справи само.

Ценностната система е основата на добрите обноси.

Много често, дребните, дори наглед незначителни, прояви характеризират много точно особеностите и равнището на елементарното възпитание. Не е необходимо човек а извърши нещо значимо, за да кажат за него, че е възпитан. Доброто възпитание се проявява чрез извисеност на духа и в дреболиите, които всъщност изпълват всекидневието и очертават облика на личността.

Създаване на педагогически условия за възпитаване на качеството вежливост

Единството на основните дейности е абсолютно необходимо условие при осъществяване задачите на нравственото възпитание. Това единство има свой специфичен аспект. То се определя от съставките на нравственото поведение и от характера на основните дейности. Нравственото възпитание има свои съставки. То обхваща нравствено съзнание, изискващо формирането на нравствени представи и понятия, нравствени чувства, които насочват поведението и стават стимули за неговото проявление. Освен това детето постоянно овладява норми на поведение и придобива умения да изпълнява известни правила за лично поведение. По такъв начин то има възможност да се упражнява в изпълнение на нравствени постъпки.

Моралното възпитание обхваща цялостната личност на детето, а не само отделни нейни страни. Въздействието върху цялостната личност дава възможност да се създават у децата нравствени привички; удовлетворяването на потребностите и насочеността на интересите започват да се подчиняват на нравствените изисквания.

Всяка дейност дава своя принос за това. В игровата, в учебната и в трудовата дейност едновременно се създа-

ват нравствени чувства, уточняват се и се формират нравствени представи, овладяват се норми на поведение. Същевременно при нравственото възпитание всяка дейност трябва да се използва с диференциран подход. Всяка основна дейност има свои особености и чрез нея се решават по-специални задачи. Например в учебната дейност децата овладяват предимно образователно съдържание. Те се запознават последователно с различни норми на поведение и в дидактическа система овладяват нравствени понятия с определено съдържание и обем.

Чрез трите основни дейности се извършва единен и същевременно диференциран процес на възпитателно въздействие. Ето защо, когато изследвахме този въпрос при учебната дейност, акцентувахме главно върху формирането на нравственото съзнание, като поставяхме в единство възпитателния и образователния процес. Посредством игровата и трудовата дейност осъществявахме предимно възпитателни задачи, свързани с възпитаване на определени форми на поведение — взаимопомощ, отзивчивост, скромност, честност.

Безспорно възпитаването на устойчиви нравствено-психологически качества на детето изисква организирано възпитателно въздействие. При организация на мотивационната сфера и на поведението в процеса на възпитание се включва собствената активност на децата. Активността в играта се направлява от образци и от стремежа да се овладеят тези образци. Не можем да очакваме, че децата ще научат вълшебните думички „моля“, „благодаря“ или „извинявай“, от само себе си — те ще бъдат изградени в тях единствено, ако ги поучаваме целенасочено да бъдат любезни и мили, да се държат с уважение и да оказват респект към нас и околните.

Когато инструктираме и наставяваме децата ни по въпросите на учтивостта, добре е да вземем предвид

следното:

- да бъдем личен пример. Начинът, по който третираме детето и хората около нас, се усвоява от детето в съотношение 1:1. Да не очакваме, че Мими или Гошко ще се държат вежливо с останалите, ако ние самите ги третираме грубо.
- да се извиняваме на детето, ако неволно сме го третирани по неправилен начин. Това е чест и привилегия за възрастния, а не унижение!
- да посочваме практични примери. Давайки му за пример практични ситуации, в които детето може да се окаже, и да му обясним правилния начин на поведение. Преди всичко детето да разбере как би се чувствал някой, ако е третиран по нелюбезен начин.

Когато детето каже нещо саркастично и обидно по адрес на някое дете, то отделяйки го настрана в същия момент без да отлагаме, споделяме, че детето, а и ние възрастните, се чувстваме ужасно, поради думите, които е изрекло, и му обясняваме защо се чувстваме по този начин, като изисквахме от него да се извини за постъпката си, а ако откаже да го направи, използваме други методи за дисциплиниране като го лишаваме от любимата игра изисквайки от него да каже: „Извинявай“ или „Прости ми“!

В изискването за добри маниери и добро поведение трябва да сме настоятелни и смели. Добрите маниери са една от най-ценните уроци, които можем да дадем на нашите възпитаници и деца.

Какво означаваше за нас да възпитаваме детето на добри обноски?

Да възпитаваме детето на добри обноски означаваше да го научим как да общува правилно с другите, как да се държи на различни места и в различни ситуации, как да

владее правилата за културно поведение. Изграждането на добри маниери е част от цялостния ни възпитателен процес — изкуството да ръководим детето през цялото време на неговото израстване, да му помогнем да се развива хармонично, да реализира своите заложби, да намери своето призвание и да се изгради като пълноценна личност.

Защо са толкова важни добрите маниери?

Всички правила за добри обноси се основават върху уважението към личността, с която детето общува. Потребността от общуване е еволюционно заложена у него. От най-ранна детска възраст чак до дълбока старост умението за правилно общуване с околните предопределя житейския път на човека. Добрите маниери са предпоставка за успех.

Нравственото възпитание е труден процес, когато се извършва чрез принуда. Затова в игрова ситуация децата проявяват целенасочена активност и най-лесно усвояват поведение и потребност от поведение. Възпитателната цел е сложна – да се научат децата да управляват своето поведение; да си поставят самостоятелно цели на своята дейност; да преодоляват трудности при тяхното осъществяване и да постигнат взаимен контрол и самоконтрол в този процес. По такъв начин в играта се създават предпоставки за формиране на детската личност. В играта за пръв път формираме процесите на активно въображение у детето, а в ученето — процесите на абстрактното мислене. Всяка от основните дейности съдейства за формиране на детската личност и по-специално за нейната нравствено-волева сфера. В игровата, учебната и трудовата дейност формираме нравствени представи, нравствени свойства и качества на личността, от децата се овладяват норми на поведение.

Поставяме си задачи и пряко ръководим тяхното овладяване. В съответствие с тези задачи подбираме средства за въздействие, като използваме най-различни методи и похвати в зависимост от етапите на учебния процес и от възрастовата група. В същото време детето не е само обект на въздействие. То съответно реагира на педагогическото въздействие, изразява своето отношение към него. От обект на въздействие то се превръща в субект, който овладява способности да разрешава различни задачи, да участва активно в учебния процес. В резултат от двустранното участие на учителката и на децата, в резултат от тяхното взаимодействие, опиращо се на обективните закономерности на учебния процес, се стига до по-висока степен в детското развитие. Изменят се психичните процеси, изменят се мотивите на дейността и отношението на детето към околната действителност.

Близостта между играта и занятията по собствен замисъл показва, че те взаимно се обуславят. Провеждането на такива занятия съдействува за развиване на творческо въображение в зависимост от наличните умения на децата. Същевременно етапите на занятията по собствен замисъл се обуславят и от развитието на въображението в игрите. В организирания учебен процес се формират нравствени понятия и се стига до известна степен на осмисляне на нравствените чувства. По такъв начин децата по-добре осъзнават изискванията в околната среда; създават се еталони, които те внасят в игровата дейност. Степента на осъзнаване на нравствените норми извън играта е показател за насочеността на нравствените и волеви качества.

В занятията се формират главно нравствени понятия, овладяват се изисквания, свързани с придобиването на нравствени привычки, а в играта децата се упражняват в нравствено поведение. В нея се оформят нравствени кри-

терии за поведението на отделните деца и продължава осмислянето на нравствените изисквания; създава се обективност на критериите в резултат от съвместните игри.

В заключение трябва да подчертаем, че връзката между играта и учебния процес е разнообразна. Тази връзка показва и генезисът на учебната деност (зародила се в условия на игровата) и взаимното влияние за тяхното усъвършенстване. Същевременно тя се проявява и в процесите, които определят формирането на детската личност.

Учителят като културен посланик и нравствен възпитател

Нравственото възпитание е тясно свързано с умственото и физическото възпитание, определено от характера на семейната и социалната среда, от различните норми на поведение, ценности и идеали. Важен фактор за неговото осъществяване е изкуството.

През различни епохи хората са създавали свои нравствени норми, които са създавали стремеж към нови справедливи и хуманни отношения между хората. Известни знаменити хуманисти и учени са ни завещали неопценимата си същност.

Историята на нравственото възпитание е необходима и в друго отношение. Именно тя разкрива богатата панорама на разнообразни идеи и на борбата между тях. Всяка класа е създавала своя система от възгледи за морала и моралните отношения.

Историческите знания за развитието на нравственото възпитание дават възможност на педагозите, учителите и възпитателите, посветили дейността си на формирането и изграждането на подрастващите поколения, да преценяват с обогатена и зряла мисъл всички конкретни задачи и изисквания, свързани с моралната устой-

чивост на личността и на възпитателния колектив.

Теорията на нравственото възпитание е неотделимо свързана с неговата история, тъй като цялостната теория на възпитание търси основания и мъдрост в историята на педагогиката.

Историята на нравственото възпитание ни е необходима за да решаваме с по-зряла мисъл нравствените възпитателни задачи в нашето съвремие и на бъдещето. Жечо Атанасов превежда мисълта на Френският икономист от края на 18-ти в. и началото на 19-ти век Жан- Батист Сей, че „Историята е полезна не защото четем в нея миналото, а защото четем в нея бъдещето.“¹⁰

Според Ж. Атанасов за правилното ориентиране в настоящето и реалното усмисляне на възпитателните задачи за бъдещето винаги ще се търси опора и в историята. Хуманистите поставят отново (след античността) възпитателният идеал за всестранно и хармонично развитие на човешката личност.

Особено ценни според Ж. Атанасов са възгледите на Монтен за нравственото възпитание и затова се спира на глава 26 от първата му книга „Опити“. Според Монтен възпитанието не трябва да бъде нещо натрапено, а да изхожда от особеностите на детската природа. Детето трябва да има възможност свободно да изяви своите наклонности. Учителят трябва не само да напътства, но и да умее да се вслушва в своите ученици. Способността да се слезе до детските влечения и тогава те ще бъдат ръководени с присъща „само за възвишената и силна душа“. Груба грешка е учителят да иска наставленията му да бъдат слепи следвани. Това атрофира детската воля, защото „който следва робски другите, той не следва никого“. И възпитанието в семейството е неразумно, ако родителите се стремят децата им да растат само под техен контрол, защото се убива детската инициатива, от-

нема се правото за самостоятелни решения, постъпки и поведение.¹¹ В училище се изучават само реални знания за природата и обществото. Формирането на добродетелите става по пътя на добрия пример на възрастните, чрез нравствени беседи и особено чрез въздействието на изкуствата. „Изобщо навикът от ранно детство е много важно нещо, защото съдът запазва дълго миризмата на течността, с която е бил напълнен най-напред“ .

Главното при възпитанието е не знанието, а нравствеността, възбуждането на духа, който при традиционната система на възпитание остава винаги безразличен.

Нека да дадем частица от себе си на нашите деца!

-
1. Атанасов Ж. Първите седем и след това .с.7,8
 2. Василев Д. Теория на възпитанието. Изд., „Макрос 2000“, 2000, с.46.
 3. Ив. Колев, Д.Тафков, Р.Пожарлиев — „Етика и право“, изд., „Анубис“, 2005., с. 12-16.
 4. Василев Д. „Теория на възпитанието“ — Пловдив, 2000, с.116. Изд., „Макрос 2000“.
 5. Атанасов, Ж. Първите седем години и след това, 1990, с.15, Изд. Народна просвета
 6. Пак там, с.82.
 7. Пиръов, Г. Педагогическа психология — изд. Наука и изкуство — София 1966 г.
 8. Пак там
 9. Атанасов, Ж. Първите седем години и след това — Изд. Народна просвета, София 1990 г., стр. 10
 10. Атанасов, Ж. История на нравственото възпитание, С., ,1985, с.11. Изд. Народна просвета.
 11. Пак там, с. 93.

Из опыта на ПГО „Елисавета Багряна“

„Ролята на семейството в учебния процес – партньорство в подкрепа на успешното образование на учениците“

*Галина Яхова — Директор,
учител по български език и литература*

Семейството е основен фактор отглеждането, възпитанието и развитието на детето. Изграждането на детската личност и характер започва още в семейството. Родителите дават своя пример на децата си чрез поведението, отношението, уменията, опита. Семейството оказва огромно влияние върху личността на детето. Независимо от промените в съвременния свят, семейството дава „първите уроци“ на децата в които те се учат на поведение, възпитание и чувства. Ролята на семейството е от значение и тя не може да бъде променена, защото тя е носител на човешко поведение. С помощта на тази роля се изгражда ценностната система у подрастващите. Всичко започва в семейството. Взаимоотношенията в семейството играят изключително важна роля за живота на децата. Те са пръв образец на междуличностните отношения. В българското училище връзката със семейството трябва да бъде поставена на ново качествено ниво, така че образователната стратегия да се отрази не само върху ученика, но и върху неговите родители.

I. Уводна част

1. Данни за училището: Професионална гимназия по облекло “Елисавета Багряна” се намира в град Бяла

Слатина, област Враца. Учебното заведение обучава ученици от 8 до 12 клас в специалностите: „Конструиране, моделиране и технология на облекло от текстил“, „Производство на кулинарни изделия и напитки“, „Производство на облекло от текстил“, „Работник в обслужване на заведения за хранене и развлечения“ и от тази година имаме 1/2 паралелка „Фризьорство“- единствена на територията на областта.

2. Период на реализация на добрата практика — от 15.09.2020 г. и продължава до момента

II. Същност на педагогическата практика

Настоящия доклад има за цел да запознае аудиторията с ролята на родителите в образователния процес — ключов фактор за приобщаване и активно участие на учениците в училище. Безспорна е ролята на родителите в обучението и възпитанието на децата. С нарастване възрастта на децата, родителите прекарват все по-малко време с тях. Голяма част от тях мотивират децата си към самостоятелност в процеса на учене. Заинтересоваността след начален етап от страна на родителите намалява.

Връзката между семейството и училището е необходимост. Без нея е невъзможно качествено формиране на личността на подрастващите. За да остане училището среда за развитие на духовни потребности и интереси на детето, е необходимо утвърждаване на тенденцията за сътрудничество между семейство и училище.

Развитието на нашето училище като общност е немислимо без партньорството с родителите. Тяхното активно участие допринася за това да има по-малко отпаднали деца от училище. Необходимо е учители и родители да работят заедно, да споделят идеи, мнения, дори да вземат заедно решения за по-доброто на децата.

Училището ни има традиция за работа с родители.

Родителите поддържат редовна връзка с училището в полза на ученика. Учителския екип провежда формални и неформални срещи с родител, а когато той отсъства и с „възрастен“ който се грижи за ученика. Участието в родителски срещи, индивидуални срещи с директор, учители, училищен екип. Родителите са активни участници в извънкласни и извънучилищни дейности.

В професионална гимназия по облекло „Елисавета Багряна” се цели изграждането на училищна култура на сътрудничество с родители и сме убедени, че когато се сподели отговорността за децата се постигат високи резултати. Добрата комуникация води до ефективност и удовлетвореност от постигнатото. Учителския колектив насърчава родителите да се чувстват необходими на училището, както и да имат подкрепяща роля в учебно — възпитателния процес. Включването на родителите в различни инициативи, мероприятия, празници се изгражда положителна връзка с училището, засилва се доверителната връзка учител — родител — ученик.

Включването на родителите в училищния живот създава нова среда, необходима за постигането на висока ефективност и резултатност в посока личностното развитие на учениците и постигане целите на обучение и възпитание.

Общуването с родителите е от голяма важност. Родителите трябва да знаят какъв е личностния напредък на децата им, каква е успеваемостта, взаимоотношенията с връстниците, поведенческите прояви по време на учебния час.

За по-пълноценна комуникация спомага и интернет пространството. Нашите ученици са си създали т.нар.-социални групи заедно с класните ръководители и учителите по предмети, място само за тях. В тези затворени групи не присъстват родители, но когато сме разговаряли, те споделят, че знаят за предназначението им. Инди-

видуалните срещи с родителя са една от най-подходящите практики за по-добър контакт. Разговорите по телефона или чрез интернет приложения също са вариант употребяван в нашето училище за комуникация, обмяна на информация, предложения и идеи.

III. ЦЕЛИ на педагогическия екип :

Приобщване на родителите към училищния живот и привличането им като активни участници в училищния живот.

Положително отношение на децата към ученето и тяхното редовно посещение на учебните занятия.

Насърчаване на учениците и подпомагане за професионалното им ориентиране, както и за успешна кариера в бъдеще.

Комуникация с педагогическия екип на училището, активно участие в извънкласни дейности.

Подобряване на сътрудничеството с институции по превенция на отпадането на ученици от училище, в това число ученици със специални образователни потребности.

Родителите да се включват в училищни събития с цел популяризирането на училището като институция.

Защо е важно привличането на родителите?

Приобщаваща практика в ПГО „Елисавета Багряна“ — Бяла Слатина е привличането на родителите в извънучилищни дейности. Това предполага повишаване на интереса на семействата към образователната институция, както и надграждане на връзката с учителите.

Родителите на нашите ученици са включени в различни дейности на училището:

- Организиране на спортни празници;
- Консултиране на родители за подготовка на уроците за следващия ден — как да помогнем на детето да се справи със задачите, които го затрудняват;

- Мотивиране за участие в проекти на класа и училището.

Приобщеният родител е този, който активно участва в живота на детето си както в училище така и извън него. Родителите играят жизненоважна роля в образованието на своите деца, като работят в партньорство с педагогическите специалисти.

1. Празници и обичаи

Училището ни организира отбелязването на Еньов ден под надслов „**Незнайното богатство на билките**” проведено на 24.06.2021г. В мероприятиято взеха участие клубовете по занимания по интереси, подпомогнати от техните ръководители, с активното участие на родители.

Тази добра практика е традиция в нашето училище, доброто сътрудничество с родителите е превенция на отпадането на ученици от училище, в това число и деца със специални образователни потребности.

По случай ромската Нова година — Банго Васил, ученици от нашата професионална гимназия посетиха Регионално управление на образованието — Враца. Младешите разказаха за произхода на празника и традициите, свързани с него, така както бяха им го предавали техните майки и баби. Учениците сурвакаха служителите на РУО и изпълниха характерен танц за празника.

„**Да облагородим училищния двор**” събитието се провежда през пролетта. В засаждането на дървета и рози с голям ентузиазъм и добро настроение се включиха както ученици, така и техните родители. Кампанията се проведе под мотото „Бъдете промяната, която всички Вие искате“. Целта е да възпитаваме отговорно и граждански ориентирано поколение.

В седмицата на гората, на 13 април бе поредната инициатива в която взеха участие възпитаниците на ПГО „Ел.

Багряна“ , а именно засаждането на 78 дръвчета чинар и червенолистен дъб който да красят част от улиците в града ни.

„Маминият сладкиш“ отбелязване на денят на майката, чрез стимулиране на себеизявата на ученици и техните родители.

Изискванията за участието в празника е учениците, заедно със своите родители, да приготвят кулинарно изделие, което е приготвено от мама или баба.

2. Участието на родителите в обучение от разстояние в електронна среда

По време на обучението от разстояние в електронна среда се повишава участието на родителите в учебния процес. На учениците от нашето училище бяха осигурени електронни устройства, а друга част от тях ползваха собствени. Заинтересованите родители следят учебния процес и подпомагат децата. С въвеждането на обучението от разстояние в електронна среда родителите по-често общуваха с учителите.

И при нас не липсват проблеми свързани с обучението от разстояние в електронна среда. Онези родители, които не могат да се включат в подкрепа на децата си със справянето с учебния материал, поради ниска образователна степен или липса на такава, бяха включени в ПРОЕКТ „Равен достъп до училищно образование в условията на криза“ за придобиване на умения за работа в електронна среда.

3. Благотворителни инициативи

Като учители сме отговорни да предадем знанията на своите ученици, да ги възпитаваме на труд и постоянство. Но истинска ценност, пример за подражание е, когато ги вдъхновиш да вършат добри дела, да бъдат добри хора,

с големи сърца... Ученици и техните родители се включват в благотворителни каузи на Читалище „Развитие — 1892” гр.Бяла Слатина. Те участват в благотворителен базар с произведения изработени от учениците — ръкохватки, игленици, мъфини, банички, солени, красиви сувенири и предмети за домакинството. Семействата на нашите ученици се включиха в базари за събиране на средства в каузи като: **„Деца помагат на деца“**, **„Капачки за бъдеще“**, **„Пролетна приказка за Дейвид“**.

Друга добра практика в нашето училище е **ДЕЦА ПОМАГАТ НА ДЕЦА — БЛАГОТВОРИТЕЛНАТА КАУЗА** в деня на Новогодишното тържество на ПГО „Елисавета Багряна“, учениците посещават децата от ЦНСТДМУ гр. Бяла Слатина. Торता, коледни бисквитки, плодове и играчки радват малките деца в дома. Доброто трябва да продължи и да го предаваме нататък!

Друга добра практика в нашето училище бе по повод 1-ви март, когато децата от ученическият съвет на ПГО „Елисавета Багряна“, съвместно с връстниците си със специални образователни потребности и техните приятели от клуб „Творческа работилница“ и родители изработиха заедно над 150 красиви мартенички. Облечени в народни носии закичиха с мартеници и зарадваха не само своите учители и директорката, но и другарчетата си от ЦНСТ с. Бърдарски геран.

Пъстри и красиви мартенички, изработени с много сърчност и любов получиха и обитателите на дома за стари хора с. Попица.

4. Ден на отворени врати

Организираното взаимодействие между родители и ученици допринася постигането емоционално благополучие. Участието на родителите в учебно-възпитателния процес, в училищните дейности и мероприятия стимулира рабо-

тата на учителя към търсене на нови идеи. В деня на отворени врати, всички желаещи могат да станат съпричастни към работата и постиженията на нашите ученици. Тази практика дава възможност родители да видят постигнатото от тях до момента. Празниците, патронния празник на училището са мероприятия, където родителите присъстват като зрители, но се включват като активни участници в организирането и провеждането им.

Ефективното партньорство с родителите в дейности по превенция на отпадането, преодоляването на обучителните трудности и на проблемното поведение, води до повишаване напредъка на децата в образователния процес, редовно присъствие в училище, спазването на правилата в училището и класа, разгръщане на интелектуалния и духовния потенциал на ученика.

III. Заключение.

Партньорството и сътрудничеството с родителите е гарант за успеха на нашите ученици. Да ги възпитаваме в отговорност, вискателност, трудолюбие, уважение, не на последно място да бъдат удовлетворени от постигнатото. От значение е семейството и учителите да осъзнаят необходимостта да си съдействат и да споделят отговорността за възпитанието, образованието на подрастващите. Сътрудничеството между родители и учители е важно, защото изграждането на личността на детето е резултат от съвместната работа, при която детето е обект на образователно — възпитателно въздействие.

С участието на родителите в училищния живот, израсва и доверието им към нас учителите. Ще продължим пътят на съвместна дейност с родителите, ще търсим нови стратегии на взаимодействие, защото споделената отговорност е гаранция за развитието и просперитета на децата ни.

Из опыта на 6 ОУ „Граф Н. П. Игнатиев“, гр. София

Училището е с над 127-годишна история и е обявено за паметник на културата. То съчетава възрожденския дух и традиции с модерните образователни технологии. Иновацията се развива в среда, където историческото наследство среща стремежа към съвременно лидерство. Приемствеността се изразява в предаването на ценности от опитните педагози към младите поколения, като се запазва авторитетът на институцията, но се адаптира към нуждите на „Z“ поколението.

„Отговорни пред родителите и самостоятелни за предстоящото бъдеще“

- **Основна цел:** Трансформиране на ученика от пасивен слушател в активен участник в образователния процес чрез повишаване на личната отговорност, изграждане на лидерски умения и ранно кариерно ориентиране.
- **Проблем/Потребност:** Традиционният „час на класа“ често остава формален. Иновацията решава проблема с липсата на ангажираност чрез въвеждане на **самоуправление**.
- **Какво искаме да променим:** Целим да изместим фокуса от контрола към доверието, създавайки равновесие между обучаем и учител. Учениците развиват презентационни умения и екипна работа, които са критични за кариерната им реализация.

Приобщаващият елемент в иновацията

- **Фокус групи:** Всички ученици, включително тези със СОП и в риск.
- **Подкрепа на приобщаването:** Иновацията дава „глас“ на всяко дете. Чрез ролите в самоуправлението, децата със СОП откриват своите силни страни (напр. в изкуства, дигитални умения или организация), което повишава тяхното самочувствие.
- **Позитивна среда:** Създава се климат на толерантност, в който различията се възприемат като ресурс за екипа, а не като пречка.

Как се реализира на практика

- **Основни дейности:** Провеждане на „Час на класа под управлението на учениците“. Учениците сами избират теми, подготвят презентации и модерират дискусии по граждански и етични въпроси.
- **Участници:** Ученици (в ролята на лидери), класни ръководители (в ролята на ментори), училищни психолози и родители (като гост-лектори или консултанти).
- **Организация:** Процесът е организиран на ротационен принцип, за да може всеки ученик да влезе в ролята на ръководител или организатор.

Роля на училищния екип и партньорства

- **Ключови членове:** Класните ръководители, педагогическият съветник и ИКТ специалистите, които подпомагат дигиталното представяне на проектите.
- **Външни партньори:** Силно сътрудничество с Училищното настоятелство и Обществения съвет.

Активно партньорство с бизнес организации и професионалисти за нуждите на кариерното ориентиране.

Наблюдавани резултати и ефект

- **Промени в учениците:** Значително повишена увереност при публично говорене и инициативност. Учениците показват по-високо ниво на самодисциплина.
- **Училищен климат:** Намаляване на конфликтите в класа поради по-доброто разбиране на отговорностите и развитата емпатия.
- **Обратна връзка:** Родителите съобщават за по-голяма самостоятелност на децата у дома, а учителите отчитат по-висока мотивация в учебните часове.

Предизвикателства и научени уроци

- **Трудности:** Първоначалното притеснение на учениците да поемат водеща роля и трудностите при разпределяне на задачите в екип.
- **Преодоляване:** Чрез провеждане на тренинги за лидерство и работа в екип, водени от психологическия екип на училището.
- **Научен урок:** Разбрахме, че свободата трябва да бъде структурирана — учениците имат нужда от ясни рамки, в които да проявят своята креативност.

Какво от нашия опит може да бъде полезно и за други училища

- **Приложими елементи:** Моделът за „Ученик-лектор“ в часа на класа и протоколите за

самоуправление са лесно преносими.

- **Условия за успех:** Необходима е готовност от страна на учителите да „отстъпят сцената“ и да се доверят на възможностите на своите ученици.

Материали (по избор)

- **Примери:**

<https://drive.google.com/file/d/16p4-izT9lUspczqgdiOa7h82NXpM0yFn/view>

Из опыта на 6 ОУ „Граф Н. П. Игнатиев“, гр. София

Мисията на ОУ “Яне Сандански”, гр. Пловдив е да осигурява високо ниво на образование и възпитание за учениците чрез съвременни педагогически технологии и методи. Стремим се към непрекъснато развитие на професионалните умения на нашите учители и създаване на условия за тяхната творческа реализация. Създаваме мотивираща и подкрепяща училищна среда, която насърчава личностното развитие и успеха на всеки ученик. Работим в тясно партньорство с родителите и общността, за да изградим една сплотена и активна училищна общност, основана на съучастие, респект и доверие.

“Съвместно преподаваме, успешно учим”

Основна цел на настоящата иновация е на базата на добрия опит да се разработят ясни насоки за успешно прилагане на модели за съвместно преподаване.

Цели, насочени към промяна на дейността на учителите:

- Да могат уверено да планират и прилагат съвместно преподаване в партньорство с колеги.
- Да работят в сътрудничество при разработване на учебно съдържание и реализиране на съвместно преподаване.
- Да използват различни модели за прилагане на съвместно преподаване, които да споделят с учители от други училища.

Цели, насочени към учебната дейност на учениците:

- Да работят със собствени темпове съобразно възможностите и интересите си.
- Да работят екипно под ръководството на двама или повече сътрудничащи си обучители.
- Да развият по-успешно ключови умения за 21. век.
- към какъв проблем или потребност е насочена.

Иновацията ще даде възможност да се реализира една от основните цели залегнали в стратегията на ОУ “Яне Сандански” Пловдив: Постигане училищна култура на сътрудничество, при която учители, ученици, семейство, експерти заедно обсъждат идеи, търсят решения за изграждане на едно ефективно училище.

3. Приобщаващият елемент в иновацията

Съдържание:

- кои групи ученици са фокус (ученици със СОП, в риск, с различен майчин език и др.:

В начален етап фокусът на иновацията пада върху една паралелка от II, две паралелки от III и две паралелки от IV клас. В прогимназиален етап в иновацията са обхванати една паралелка от V клас и две паралелки от VII клас. Броят на учениците, обхванати в иновацията е 200.

- как иновацията подкрепя приобщаването;

Иновацията подкрепя приобщаването, защото създава условия всички ученици да учат заедно, но с необходимата подкрепа според индивидуалните им потребности чрез следните дейности:

Индивидуална подкрепа в общата класна стая

Двама учители работят едновременно с класа. Това позволява:

- По-бързо разпознаване на затруднения;
- Допълнително обяснение или адаптиране на задачите;
- Работа в малки групи без изолиране на ученици.

Диференцирано обучение

Съвместното преподаване улеснява:

- адаптиране на учебното съдържание;
- използване на различни методи и материали;
- съобразяване с различните стилове и темпо на учене.
- как се създава позитивна среда.

Подкрепа за ученици със СОП

Учениците със специални образователни потребности получават подкрепа в естествена среда, без да бъдат отделяни от съучениците си, което:

- намалява стигмата;
- повишава самочувствието;
- подпомага социалната интеграция.

Развитие на социални умения

Работата в екип, груповите дейности и съвместното участие в учебния процес насърчават:

- толерантност и приемане на различията;
- сътрудничество между учениците;
- емпатия и взаимопомощ.

Професионална подкрепа между учителите

Учителите обменят опит, планират заедно и анализират напредъка на учениците. Това повишава качеството на преподаване и осигурява по-добра подкрепа и приобщаваща училищна среда за всяко дете.

4. Как се реализира на практика

Съдържание:

- основни дейности;

Въвеждат се модели на съвместно преподаване в партньорство учители — ученици — родители. Конструират се основните елементи на дизайна на модела на съвместно преподаване, чрез разработване и провеждане на набор от уроци, които ще бъдат реализирани. Насърчава се промяна в организацията на учебната дейност.

- кои участват (учители, ученици, специалисти, родители:

В 8 паралелки /от 2 до 7 клас/ се въвежда модел на „Съвместно преподаване“. Моделът включва и интердисциплинарно проектно-базирано обучение. Учениците се поставят в ситуация на активно учене.

- как е организиран процесът.

Съвместното преподаване се реализира с участието на повече от един учител в организацията и провеждането на образователния процес. Обучението се организира в два последователни учебни часа в един ден в месеца, което означава екипна работа на учители по определени учебни предмети от седмичното разписание за деня. Използват се възможностите на информационните технологии. В прогимназиален етап се прилага Google Classroom, като в някои паралелки се използва най-високата степен на интегриране на технологии в училище чрез въвеждане преносимо устройство за всеки ученик, така нареченият модел “1:1”.

5. Роля на училищния екип и партньорства

Съдържание:

- кои членове на екипа са ключови;

Втори, трети и четвърти клас: пет екипа с партньорство учител - учител ЦОУД

Пети клас екип с партньорство учител по математика— учител по география

Седми клас: екип партньорство учител математика — учител физика и астрономия

Седми клас: екип партньорство учител БЕЛ — учител технологии и предприемачество

- външни партньори (ако има).

6. Наблюдавани резултати и ефект

Съдържание:

- промени в учениците;
- промени в училищния климат;
- обратна връзка от учители/родители.

В резултат от прилагането на иновацията „Съвместно преподаваме, успешно учим“ се наблюдава значително повишаване на ефективността на учебния процес и подобряване на образователните резултати. Моделът на съвместно преподаване създаде условия за по-добра координация между учителите, разнообразяване на методите на работа и по-пълноценно включване на всички ученици в обучението.

Основни наблюдавани резултати:

- **Повишена учебна мотивация** — учениците проявяват по-голям интерес и активност по време на часовете, участват по-уверено в дискусии и практически дейности.
- **Подобрени образователни постижения** — отчетено е повишаване на средния успех и по-добри резултати при текущо и външно оценяване.
- **Индивидуализирана подкрепа** — съвместната работа на двама преподаватели позволява по-ефективно диференциране на задачите и навременна подкрепа за ученици с обучителни затруднения или изявиени способности.
- **Развитие на ключови компетентности** — учениците развиват умения за работа в екип, критическо мислене, комуникация и самостоятелност.
- **Подобрена учебна среда** — създадена е атмосфера на доверие, сътрудничество и взаимно уважение между учители и ученици.

Ефектът от иновацията се изразява не само в количествени резултати, но и в качествени промени в културата на преподаване и учене. Учителите споделят добри

практики, планират съвместно и анализират резултатите, което води до устойчиво повишаване на професионалната им компетентност.

Иновацията доказва, че съвместното преподаване е ефективен модел за повишаване качеството на образованието и създаване на подкрепяща и мотивираща учебна среда.

7. Предизвикателства и научени уроци

Съдържание:

- основни трудности;
- как са преодолените;
- какво биха направили по различен начин.

Основни трудности

В процеса на реализиране на иновацията „Съвместно преподаваме, успешно учим“ бяха идентифицирани няколко основни предизвикателства:

- **Организационни затруднения** — координирането на графика и осигуряването на време за съвместно планиране между учителите изискваше допълнителни усилия.
- **Адаптация към новия модел на работа** — част от педагогическите специалисти и учениците първоначално изпитваха несигурност при преминаването към съвместно преподаване.
- **Необходимост от ефективна комуникация** — съвместната работа изисква ясно разпределение на ролите и отговорностите, което в началния етап не винаги беше достатъчно прецизирано.
- **Диференциране на обучението** — осигуряването на адекватна подкрепа за ученици с различни образователни потребности изискваше допълнително време и ресурси.

Как бяха преодолените

За справяне с трудностите бяха предприети целенасо-

чени мерки:

- Провеждане на регулярни срещи за съвместно планиране и анализ на проведените уроци.
- Изработване на ясни правила и разпределение на ролите в рамките на съвместното преподаване.
- Организиране на вътрешноучилищни обучения и обмен на добри практики.
- Постепенно въвеждане на модела, което позволи на учениците и учителите да се адаптират към новата организация на работа.
- Използване на разнообразни интерактивни методи и дигитални ресурси за по-ефективна диференциация.

Какво бихме направили по различен начин

Анализът на реализираната иновация очертава и възможности за усъвършенстване:

- По-ранно и по-детайлно планиране на графика и ресурсите.
- По-активно включване на родителите още в началния етап на внедряване на иновацията.
- Осигуряване на допълнително време за професионална подготовка и супервизия между учителите.
- По-системно проследяване и измерване на резултатите чрез ясни индикатори за напредък.

Натрупаният опит показва, че предизвикателствата са естествена част от процеса на иновация, но чрез сътрудничество, гъвкавост и постоянна рефлексия те могат да се превърнат в ценни уроци и основа за устойчиво развитие.

8. Какво от нашия опит може да бъде полезно и за други училища

Съдържание:

- елементи, които са лесно приложими;

- условия за успешен трансфер.

Насочващ въпрос:

Какво бихме споделили с други училища?

Реализирането на иновацията „Съвместно преподаваме, успешно учим“ ни даде ценен практически опит, който може успешно да бъде приложен и в други образователни институции. Убедихме се, че устойчивата промяна се постига чрез сътрудничество, ясна организация и споделена отговорност.

Елементи, които са лесно приложими

- **Съвместно планиране на уроци** — регулярни срещи между учителите за изготвяне на общи цели, дейности и критерии за оценяване.
- **Ясно разпределение на ролите в часа** — предварително уточняване кой преподавател води, кой подпомага, наблюдава или работи с малки групи.
- **Използване на интерактивни методи** — работа по групи, проектно-базирано обучение, ротационен модел, диференцирани задачи.
- **Обратна връзка и рефлексия** — анализ на проведените уроци и споделяне на добри практики в педагогическия екип.
- **Фокус върху подкрепяща среда** — насърчаване на партньорството между учители и ученици, както и създаване на атмосфера на доверие и сътрудничество.

Тези елементи не изискват значителен допълнителен финансов ресурс, а по-скоро организационна ангажираност и желание за работа в екип.

Условия за успешен трансфер

За да бъде успешно приложен моделът в други училища, е необходимо:

- **Подкрепа от ръководството** — ясно заявена

визия и съдействие при организацията на учебния процес.

- **Екипна култура** — готовност на учителите за споделяне на опит и съвместно вземане на решения.
- **Планирано време за координация** — осигуряване на регулярни срещи за съвместно планиране и анализ.
- **Постепенно въвеждане на иновацията** — започване с пилотни паралелки или предмети и последващо разширяване.
- **Проследяване на резултатите** — използване на ясни индикатори за измерване на напредъка и ефекта върху учениците.

Какво бихме споделили с други училища?

Бихме споделили, че най-голямата стойност на съвместното преподаване е в промяната на нагласите — от индивидуална към споделена отговорност за успеха на всеки ученик. Важно е да се започне с малки, реалистични стъпки, да се създаде пространство за диалог и да се насърчава постоянната рефлексия.

Нашият опит показва, че когато учителите работят заедно, учениците учат по-уверено, по-активно и по-успешно. Именно това е посланието, което бихме отправили към други училища.

9. Материали

Примери:

- <https://www.facebook.com/share/p/1C5C3yogaF/>
- <https://www.facebook.com/share/p/1BzhSVH2wV/>
- <https://www.facebook.com/share/p/17ix8Tnf27/>
- <https://www.facebook.com/share/p/17yYrZab3r/>
- <https://www.facebook.com/share/p/1Dbx6D9MTU/>

Партньорството родители - образователна институция като фактор за ефективно приобщаващо образование

*Проф. д-р Любомира Попова
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, гр. Велико Търново*

Съвременната концепция за приобщаващо образование се основава на принципа, че всяко дете и всеки ученик, независимо от неговите индивидуални особености, социален статус, етническа принадлежност, здравословно състояние или образователни затруднения, има право на равнопоставено участие в образователния процес и на подкрепа, съобразена с личностните му потребности. Приобщаването не се изчерпва с физическото присъствие на детето в образователната институция, а предполага създаването на условия за неговата пълноценна социална интеграция, емоционално благополучие, активно участие и образователен напредък.

Ефективното приобщаващо образование изисква последователни, координирани и целенасочени усилия от страна на всички участници в образователния процес. Наред с педагогическите специалисти, ресурсните учители, психолозите, педагогическите съветници и останалите специалисти, родителите заемат централно място в изграждането на подкрепяща и приобщаваща образователна среда. Семейството е първата социална и възпитателна среда на детето, в която се формират неговите нагласи, ценности, модели на поведение и отношение към ученето. В тази връзка родителите не следва да бъдат разглеждани единствено като получатели на информа-

ция или като лица, които формално участват в училищния живот, а като равнопоставени партньори в процесите на планиране, реализиране и оценяване на подкрепата за личностно развитие.

Образователната практика показва, че ефективното партньорство между образователните институции и родителите оказва положително въздействие върху мотивацията за учене, училищната адаптация, социалното включване, академичните постижения и емоционалното благополучие на учениците. Това партньорство предполага отношения, основани на взаимно доверие, уважение, споделена отговорност, открита комуникация и признаване на компетентността на всяка от страните. То изисква преминаване от традиционния модел на едностранно информиране към модел на диалог, сътрудничество и съвместно вземане на решения. В този смисъл родителското участие не се свежда до присъствие на родителски срещи или съдействие при възникването на конкретен проблем, а включва **трай-на ангажираност** с образователното развитие на детето, участие в определянето на целите на подкрепата и съгласуване на действията между семейството и педагогическите специалисти.

Изграждането на подобно партньорство нерядко е затруднено от редица фактори - недостатъчно доверие между родителите и учителите, формализирана или епизодична комуникация, различия в очакванията, ограничена педагогическа информираност на част от родителите, социално-икономически затруднения, езикови и културни бариери, както и негативен опит от предходни взаимодействия с образователната система. Посочените обстоятелства налагат необходимостта от целенасочено укрепване на партньорските отношения чрез прилагането на достъпни, гъвкави и диференцирани форми на вза-

имодействие, съобразени с потребностите и възможностите на различните семейства.

В контекста на приобщаващото образование особено важно е родителите да бъдат подкрепяни не само като партньори на институцията, но и като активни субекти, които притежават ценен опит и познание за особеностите, интересите, способностите и потребностите на своето дете. Партньорството с родителите допринася за изграждането на приобщаваща институционална култура, в която различията се приемат като естествена характеристика на ученическата общност, а отговорността за развитието на всяко дете се споделя между семейството, образователната институция и местната общност.

Ето защо партньорството училище - семейство може да бъде разглеждано като значим фактор и детерминанта на ефективното приобщаващо образование. Неговата ефективност е предпоставка за преодоляване на бариерите пред участието, за осигуряване на навременна и адекватна подкрепа и за утвърждаване на училището като пространство на принадлежност, сигурност и развитие за всяко дете.

Настоящото изложение се фокусира върху ролята на родителите в процеса на приобщаващото образование и необходимостта от целенасочено развитие на партньорството на образователната институция със семейството. Специално внимание се отделя на възможностите за изграждане на устойчиви механизми за комуникация, взаимодействие и споделена отговорност между педагогическите специалисти и семейството като условие за повишаване на качеството и ефективността на подкрепата за личностно развитие. Във връзка с това предлагаме следните насоки за усъвършенстване на политиките и практиките в системата на училищното образование:

➤ **Разработване на единна рамка за партньорство между образователните институции и родителите в условията на приобщаващо образование**

Създаването на единна рамка, която да регламентира принципите, формите и механизмите на взаимодействие между училището и родителите в условията на приобщаващо образование би осигурило институционална яснота, последователност и устойчивост в практиките. Такава рамка същевременно ще съдейства за изграждане на култура на доверие, уважение и споделена отговорност в образователните институции.

Разработването на единна рамка на взаимодействието между семейството и образователната институция има методически характер. Тя очертава минимални стандарти за качество, приложими във всички образователни институции, като същевременно предоставя възможност за адаптиране към особеностите на конкретното училище, местната общност и потребностите на децата и техните семейства. Рамката се базира на разбирането, че родителите не са външни наблюдатели на образователния процес, а носители на специфично знание за развитието, способностите, затрудненията и потребностите на своето дете. Европейската агенция за специални потребности и приобщаващо образование подчертава, че при разработването на образователни политики е необходимо да се премине към „разработване на политики с тях, а не само за тях“ (European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2022, p. 10).

Този подход предполага преодоляване на традиционния модел, при който училището определя едностранно целите и начините на подкрепа, а родителят е предимно получател на информация. Още в обобщаващия доклад

Inclusive Education and Classroom Practice се посочва, че родителите не трябва да бъдат разглеждани само като „клиенти“ на образованието, а като негови активни участници (European Agency for Development in Special Needs Education, 2003, p. 16).

Изведената позиция съответства на националните ни образователни приоритети. В Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021—2030). София: МОН) се откроява принципът за „партньорство и съгласуваност“, основан на активно взаимодействие между образователните институции и заинтересованите страни. В документа привличането на родителите като активни партньори на педагогическите специалисти се определя като съществен елемент от изграждането на подкрепяща и сигурна образователна среда.

В образователната практика съществуват значителни различия в начина, по който отделните институции разбират, планират и осъществяват работата с родителите. В някои училища взаимодействието се развива като устойчиво партньорство, включващо диалог, съвместно планиране и участие във вземането на решения. В други случаи то се ограничава до родителски срещи, административно информиране, уведомяване за отсъствия и търсене на родителя при вече възникнал проблем. Липсата на общ концептуален и организационен модел може да доведе до фрагментарност, формализиране на контактите и неясно разпределение на отговорностите. Особено чувствителни са случаите, в които детето се нуждае от допълнителна подкрепа за личностно развитие, намира се в риск, изпитва трайни затруднения в обучението и адаптацията или семейството среща социални, иконо-

мически, езикови и културни бариери.

Единната рамка би създала обща основа за последователност и качество, без да налага механично уеднаквяване на училищните практики. Нейната функция следва да бъде да регламентира задължителното ядро на партньорството, а конкретните форми и средства да бъдат адаптирани към възрастта на децата, характеристиките на семействата и спецификата на образователната институция.

- ❖ **Основни принципи** на партньорството между семейство и образователна институция
- **Поставяне на интереса и благополучието на детето в центъра**

Всяко взаимодействие между родителите и образователната институция следва да бъде ориентирано към правото на детето на образование, участие, сигурност, личностно развитие и подкрепа. При възникване на различия между възрастните водещ критерий трябва да бъде най-добрият интерес на детето.

- **Равнопоставеност и взаимно признаване на компетентността**

Педагогическите специалисти притежават професионални знания и опит, а родителите разполагат с непосредствено и продължително познание за развитието, поведението и потребностите на своето дете. Равнопоставеността не означава идентичност на ролите, а признаване на специфичния принос на всяка страна.

- **Взаимно уважение и доверие**

Партньорството предполага уважение към личността, достойнството, ценностите и културните особености на семейството. Доверието се изгражда чрез последователни действия, изпълнение на поетите ангажменти, откритост.

- **Споделена отговорност**

Отговорността за развитието и приобщаването на детето не следва да се прехвърля едностранно нито върху семейството, нито върху училището. Необходимо е ясно договаряне на целите, действията, сроковете и отговорните лица, особено при предоставянето на обща или допълнителна подкрепа.

- **Активно участие и право на глас**

Родителите трябва да разполагат с реална, а не само формална възможност да изразяват мнение, да правят предложения, да участват в обсъждането на решенията и да получават обратна информация за начина, по който техните позиции са взети предвид.

- **Достъпност и приобщаваща комуникация**

Информацията трябва да бъде представяна на разбираем език, в достъпна форма и чрез подходящи комуникационни канали. При необходимост следва да се осигуряват превод, образователна медиация, визуализирани материали, адаптирани текстове и възможности за устно разяснение.

- **Конфиденциалност и етично отношение**

Информацията за детето и семейството трябва да се събира и използва само за целите на подкрепата, при ясно определен достъп и спазване на изискванията за защита на личните данни. Обсъждането на конкретни затруднения не следва да води до етиктиране или публично разкриване на чувствителна информация.

- **Проактивност, превенция и навременност**

Взаимодействието не трябва да започва едва след появата на сериозен проблем. Училището следва да изгражда контакт с родителите още при постъпването на детето и да поддържа регулярна комуникация, включително когато развитието му протича успешно.

- **Приемственост и устойчивост**

Партньорството трябва да се осъществява последователно през различните образователни етапи и при преминаване между групи, класове и институции. Смяната на учител, класен ръководител или специалист не следва да прекъсва вече изградените механизми за подкрепа.

- **Междуйнституционална координация**

Когато потребностите на детето изискват участие на различни специалисти и институции, взаимодействието с родителя трябва да бъде координирано. Необходимо е да се избягват противоречивите послания, многократното изискване на една и съща информация и прехвърлянето на отговорност между отделните структури.

- ❖ **Основни форми на взаимодействие**, които включва единната рамка са в диапазона от информиране и консултиране до активно участие и съвместно вземане на решения.

- **Информационно-комуникационни форми.**

Те могат да включват начални срещи за представяне на училищните правила и възможностите за подкрепа; информационни материали и ръководства за родителите; електронни дневници, платформи и защитени канали за комуникация; периодични бюлетени и съобщения; индивидуално информиране за напредъка и затрудненията на детето; достъпна информация за правата, процедурите и специалистите, към които семейството може да се обърне.

Информирането следва да бъде **двупосочен процес**. Училището предоставя сведения за обучението и подкрепата, а родителят споделя информация, която е значима за разбирането на състоянието, поведението и развитието на детето.

- **Индивидуални консултативни форми.**

Към тях могат да бъдат отнесени: индивидуални срещи с учителя или класния ръководител; консултации с психолог, педагогически съветник, логопед или ресурсен учител; обсъждане на конкретни образователни, поведенчески или емоционални затруднения; съвместно определяне на краткосрочни цели; проследяване на договорените действия и резултати.

Индивидуалната среща не трябва да бъде изградена като едностранно съобщаване на проблем, а като професионално структуриран диалог, който започва със силните страни и ресурсите на детето.

- **Екипни форми за планиране на подкрепата.**

При учениците с установени потребности следва да се прилагат: срещи на екипа за подкрепа за личностно развитие с участието на родителя; съвместно обсъждане на оценката на индивидуалните потребности; формулиране на конкретни, измерими и реалистични цели; определяне на отговорностите на училището, специалистите и семейството; периодичен преглед на плана за подкрепа; обсъждане на прехода към следващ клас, етап или образователна институция.

Родителят трябва предварително да получава информация за предмета на срещата, участниците и възможните решения, за да може да се включи подготвено и пълноценно.

- **Консултативни форми.**

Те могат да включват: анкетни проучвания за потребностите и удовлетвореността на родителите; фокус групи; родителски консултативни групи; тематични работни групи за училищни политики.

Необходимо е участието на родителите да обхваща не само по-активните и уверени семейства, но и тези, които поради социални, езикови или личностни затруднения

остават по-слабо представени.

- **Образователни форми за родители.**

Подходящи форми са: училище за родители; практически семинари и работилници; дискусии със специалисти; обучения за подкрепа на ученето в домашна среда; консултации, свързани с кризисни ситуации и професионално ориентиране; предоставяне на ресурси за развитие на социално-емоционални и поведенчески умения.

Тези инициативи следва да бъдат представяни като възможност за подкрепа, а не като средство за оценяване или коригиране на родителската компетентност.

- **Съвместни дейности**

Те могат да включват: творчески и проектни инициативи; доброволчески и благотворителни дейности; дни на семейството и училищната общност; спортни и културни събития; професионални ателиета с участието на родители; инициативи за подкрепа на приемането на различията; мрежи за взаимопомощ между родители.

Тези форми изграждат чувство за принадлежност и позволяват на семействата да участват в училищния живот чрез своите способности, професионален опит и лични ресурси.

- **Форми за работа при конфликт, криза или ниска ангажираност.**

Рамката следва да предвижда: последователен протокол за установяване на контакт; неутрална и неназидателна покана за среща; участие на медиатор или друг независим специалист; писмено формулиране на постигнатите договорености; конкретен план с действия, срокове и отговорности; последващо проследяване на отношенията; механизъм за подаване и разглеждане на сигнали.

При ниска ангажираност първата институционална реакция не следва да бъде санкционираща. Необходимо е предварително да се установят причините - работна

заетост, дигитална изолация, езикови затруднения, недоверие, предишен негативен опит, семейна криза или страх от стигматизиране.

● **Дигитални и хибридни форми.**

Дигиталната комуникация може да разшири възможностите за участие чрез: онлайн консултации; дистанционно участие в екипни срещи; електронни анкети и форми за обратна връзка; видеоматериали и кратки образователни ресурси; защитено споделяне на документи; комбиниране на присъствени и дистанционни формати.

Тези форми не трябва да заменят изцяло личния контакт и следва да бъдат съобразени с дигиталните умения, техническите възможности и предпочитанията на семействата.

❖ **Механизми за прилагане на единната рамка**

За да не остане рамката само на декларативно равнище, е необходимо да бъдат предвидени:

- Минимални национални стандарти за информиране, консултиране и включване на родителите.
- Училищна политика за семейно-училищно партньорство, включена в стратегията за развитие на институцията.
- Годишен план за взаимодействие с родителите, основан на предварително проучени потребности.
- Определяне на координатор или екип, отговорен за развитието и оценяването на партньорството.
- Примерни протоколи и инструменти — покани за срещи, формуляри за съвместно планиране, анкети, правила за конфиденциалност и процедури при конфликт.
- Квалификация на педагогическите специалисти по комуникация, разрешаване на конфликти,

интеркултурно взаимодействие, семейно консултиране и работа с родители в уязвимо положение.

- Подкрепя за родителското участие чрез образователни медиатори, социални работници и представители на местната общност.
- Периодично оценяване и актуализиране на училищните практики въз основа на обратна връзка от родители, ученици и педагогически специалисти.
- Индикатори за оценяване на ефективността
- ❖ **Ефективността на партньорството** може да бъде проследявана чрез индикатори, които отчитат:
 - дял на родителите, получили достъпна и навременна информация;
 - степен на участие в обсъждането и проследяването на подкрепата;
 - представителност на родители от различни социални и културни групи;
 - удовлетвореност от комуникацията с училището;
 - усещане за доверие, уважение и възможност за влияние;
 - време за реакция при заявен проблем;
 - брой и характер на възникналите и разрешените конфликти;
 - устойчивост на договорените съвместни действия;
 - промени в посещаемостта, мотивацията и участието на учениците.

В схема № 1 е представена нагледно структурата, принципите, формите, механизмите и индикаторите на Единната рамка за партньорство между родителите и образователната институция:

Единна рамка за партньорство между училището и родителите в условията на приобщаващо образование

Схемата е разработена по авторска интерпретация на рамката за семейно-училищно партньорство.

Прилагането на единна рамка би повишило институционалната яснота, предвидимостта и устойчивостта на взаимодействието с родителите. Това би ограничило формалния характер на комуникацията и би създало условия за преминаване към модел на реално съучастие, при който семейството и училището споделят информация, отговорности и решения. В дългосрочен план подобна рамка може да подпомогне изграждането на приобщаваща организационна култура, в която родителите се възприемат като ресурс за развитието на детето и на образователната общност, а партньорството се утвърждава като професионално планирана, проследявана и оценявана страна на качествено образование.

➤ **Създаване на устойчиви училищни механизми за активно включване на родителите в процеса на подкрепа и образователно развитие на учениците**

Необходимо е да се насърчи въвеждането на институционализирани механизми за системно и пълноценно участие на родителите в училищния живот, в планирането на подкрепата за личностно развитие и в проследяването на образователния напредък на учениците. Тези механизми следва да бъдат регламентирани в училищните политики и планове за развитие, а не да зависят единствено от инициативността на отделни учители, класни ръководители или специалисти.

Активното родителско участие предполага преминаване от традиционния модел на еднопосочно информиране към модел на устойчиво партньорство, основан на диалог, съвместно определяне на цели, координиране на действията и споделена отговорност за развитието на детето. В училищната практика родителите все още чes-

то се включват предимно като получатели на информация за резултатите, поведението, отсъствията или възникналите проблеми. Подобен подход ограничава възможностите за съвместно вземане на решения и може да породии усещане за дистанцираност, неравнопоставеност и недостатъчна съпричастност към училищната общност.

Научните изследвания разграничават формалното родителско участие в дейностите на училището от по-дълбоката ангажираност на родителите с ученето и развитието на детето. Според модела на Goodall и Montgomery ключово за образованите значение има именно преходът към родителска ангажираност с ученето, при която семейството и училището действат като активни и взаимно допълващи се субекти, а не като страни в еднопосочна комуникация (Goodall & Montgomery, 2014).

В контекста на приобщаващото образование тази промяна е особено важна. Родителите притежават непосредствено знание за развитието, интересите, силните страни, поведението и затрудненията на своето дете. Тяхната перспектива може да подпомогне ранното идентифициране на образователни и социално-емоционални потребности, избора на подходящи форми на подкрепа и осигуряването на приемственост между семейната и училищната среда.

Европейската агенция за специални потребности и приобщаващо образование подчертава, че образователната система не може да бъде определена като действително приобщаваща, когато гласът на учениците и техните семейства не се чува или не оказва влияние върху вземаните решения. Ефективното участие изисква родителите да бъдат възприемани като активни участници в създаването на справедливи и подкрепящи образователни условия. Следователно устойчивото партньорство предполага не просто увеличаване на броя на срещите с

родителите, а промяна в тяхното съдържание, цели и организация. Необходимо е родителското мнение да бъде търсено своевременно, да бъде обсъждано професионално и да намира отражение в решенията, когато това съответства на интереса и потребностите на ученика.

Активно включване на родителите в процеса на подкрепа и образователно развитие на учениците може да се реализира чрез:

- разработване на училищен план за партньорство с родителите, включващ конкретни цели, дейности, отговорни лица, срокове и индикатори за резултатност;
- провеждане на регулярни индивидуални срещи с ясно определена цел, предварително формулиран дневен ред и последващо проследяване на договорените действия;
- включване на родителите в обсъждането на силните страни, потребностите и индивидуалния напредък на ученика, а не само на неговите затруднения;
- участие на родителите в екипите за подкрепа за личностно развитие при обсъждане на оценката на потребностите, целите и конкретните мерки за подкрепа;
- съвместно разработване на краткосрочни планове за действие, в които ясно се определят ангажиментите на педагогическите специалисти, семейството и ученика;
- организиране на тематични работилници, консултации, дискуссионни форуми и училища за родители по въпроси, свързани с ученето, мотивацията, поведението и социално-емоционалното развитие;

- въвеждане на гъвкави присъствени, дистанционни и хибридни форми на взаимодействие, съобразени с професионалната заетост, социалното положение и комуникационните възможности на семействата;
- използване на образователни медиатори, психолози, социални работници или други специалисти при работа със семейства, които изпитват езикови, културни, социални или институционални затруднения;
- създаване на процедури за обратна връзка, чрез които родителите да могат да изразяват мнение за качеството на комуникацията, получаваната подкрепа и възможностите си за участие;
- ежегодно оценяване на резултатите от партньорството и актуализиране на училищните механизми въз основа на мненията на родители, ученици и педагогически специалисти.

Особено внимание следва да се отдели на семействата, които поради социални, икономически, езикови, културни или личностни причини участват по-ограничено в училищния живот. Ниската ангажираност не трябва автоматично да се интерпретира като липса на заинтересованост. Тя може да бъде резултат от затруднен достъп до информация, заетост, предходен негативен училищен опит, липса на доверие или страх от обвинение. Поради това училището следва да прилага диференцирани подходи, насочени към премахване на бариерите пред активното родителско участие.

За устойчивостта на тези механизми е важно всяка образователна институция да определи координатор или екип, който да планира, подпомага и проследява взаимодействието с родителската общност. Необходимо е също така педагогическите специалисти да бъдат под-

готвяни за провеждане на трудни разговори, посредничество при конфликт, интеркултурна комуникация и изграждане на партньорски отношения със семейства в уязвимо положение.

Прилагането на устойчиви училищни механизми за активно участие на родителите би довело до повишаване на тяхната ангажираност и чувство за принадлежност към образователната общност. Координацията между семейната и училищната среда ще съдейства за по-ранно разпознаване на индивидуалните потребности и ще повиши ефективността на предприеманите подкрепящи действия.

Създаването на устойчиви училищни механизми за активно включване на родителите в процеса на подкрепа и образователно развитие на учениците ще допринесе за формиране на приобщаваща образователна екосистема, в която родителите, педагогическите специалисти и учениците си взаимодействат с доверие и споделена отговорност. Така партньорството с родителите се превръща от отделна училищна дейност в устойчив компонент на институционалната политика за качество, равнопоставеност и ефективна подкрепа за развитието на всяко дете.

Предложените мерки са насочени към утвърждаване на разбирането, че успешното приобщаващо образование изисква не само педагогическа подкрепа към ученика, но и системно, професионално и устойчиво партньорство с неговото семейство.

Основавайки се на концепцията на Goodall и Montgomery за прехода от родителско включване в училището към ангажираност с ученето на детето, може да се обобщи, че ефективното партньорство с родителите следва да се разглежда като стратегически ресурс за повишаване качеството на приобщаващото образование, за укрепване на доверието в образователната институция и

за постигане на устойчив образователен напредък при всяко дете и ученик.

Използвани източници

Министерство на образованието и науката. (2021). Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021—2030). София: МОН.

https://www.mon.bg/nfs/2021/03/strategicheskaraamka_obrobuuchene_110321.pdf?utm_source=chatgpt.com

European Agency for Development in Special Needs Education. (2003). Inclusive education and classroom practice: Summary report. Odense, Denmark.

European Agency for Special Needs and Inclusive Education. (2022). Voices into action: Promoting learner and family participation in educational decision-making (A. Kefallinou, D. C. Murdoch, A. Mangiaracina, & S. Symeonidou, Eds.). Odense, Denmark.

<https://www.european-agency.org/sites/default/files/VIA%20Synthesis-Report.pdf>

Goodall, J., & Montgomery, C. (2014). Parental involvement to parental engagement: A continuum. *Educational Review*, 66(4), 399—410. <https://doi.org/10.1080/00131911.2013.781576>

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00131911.2013.781576>

II. Панел **„Позитивна образователна среда“**

Из опита на **ПГО „Елисавета Багряна“,** **гр. Бяла Слатина** **Демонстрационна практика на група** **за занимания по интереси** **„Сръчковци“ на тема** **„Форма, допир и възможности“**

Николай Николов — старши ресурсен учител

1. Участници

- Ученици със специални образователни потребности (VIII—XII клас)
- Ръководител: ресурсен учител
- Подкрепящ екип: помощник на учителя, психолог (при необходимост)

2. Цел на представянето

Да се демонстрират придобитите умения и творчески постижения на учениците със СОП в областта на керамиката и работата с пластични материали, като се акцентира върху:

- приобщаването чрез изкуство;
- развитието на фина моторика и сетивна чувствителност;
- изграждането на увереност, самостоятелност и социални умения.

3. Обосновка

Работата с глина и грънчарско колело предоставя възможност за:

- терапевтичен ефект чрез допир и движение;
- изразяване без нужда от вербална комуникация;
- постигане на реален, видим резултат, което повишава мотивацията.

Демонстрационната практика показва, че учениците със СОП могат успешно да усвояват сложни техники, когато им се предостави подходяща подкрепа.

4. Концептуална рамка

Идеята на демонстрационната практика е, че формата се ражда от допира, а всяко движение има значение. Процесът на работа е водещ - от оформянето на глината до завършения предмет.

Фокусът е върху:

- индивидуалния напредък;
- творческата свобода;
- преживяването на успех.

5. Демонстрационна практика — съдържание

Етап 1: Запознаване с материалите

- Видове глина и пластични материали;
- Подготовка на работното място;
- Основни правила за безопасност.

Етап 2: Ръчна обработка на глина

- Моделиране чрез притискане, търкаляне, изглаждане;
- Създаване на малки форми (купички, фигурки, плочки);
- Работа по двойки или с подкрепа.

Етап 3: Работа с грънчарско колело

- Демонстрация от преподавател;
- Участие на учениците според възможностите им;
- Асистирано въртене и оформяне;
- Индивидуално темпо и адаптирана техника.

Етап 4: Представяне на готовите изделия

- Кратко представяне на процеса;
- Изложба на създадените предмети;
- Споделяне на впечатления.

6. Методи и подходи

- Учене чрез практика;
- Мултисензорен подход;
- Индивидуална и диференцирана подкрепа;
- Демонстрация и подражание;
- Позитивна обратна връзка.

7. Адаптации за ученици със СОП

- Работа с помощник при нужда;
- Регулиране на скоростта на грънчарското колело;
- По-кратки работни сесии;
- Използване на визуални инструкции;
- Осигуряване на почивки.

8. Целева аудитория

- Ученици и педагогически специалисти;
- Родители;
- Представители на образователни и културни институции;
- Широка общественост.

9. Очаквани резултати

- Повишена увереност и самостоятелност на учениците;
- Развитие на практически и творчески умения;

- Положителна обществена нагласа към приобщаващото образование;
- Популяризиране на успешни практики.

Из опыта на ОУ „Св. Климент Охридски“, гр. Хасково

Иновацията „ИграНие“ е преход от академично натрупване на знания към формиране на ключови компетентности. В среда на нарастваща дигитална изолация и висока тревожност сред учениците в начален етап, нашият проект предлага алтернативен модел на общуване, базиран на сътрудничество без конкуренция. Създава защитено пространство за плавна адаптация. Тази иновация превръща различията в ресурс за екипност, изграждайки у децата увереност, емпатия и трайна нагласа за споделен успех.

СВЪРЗАНОСТ - УВЕРЕНОСТ- ЗАЕДНОСТ

1. Фокус на иновацията

Съдържание:

- наименование на иновацията: „ИграНие”
- основна цел: Сътрудничество без конкуренция — изграждане на психологически безопасна среда, в която детето се учи да общува, да се доверява, да твори, без страх от провал или социално изключване.

Иновацията е насочена към разтоварване на напрежението, към формиране на емоционална устойчивост и самочувствие. Помага за приобщаването на всяко дете, независимо от неговите физически или интелектуални способности, да се чувства пълноценен участник в образователния процес.

Чрез иновацията искаме да превърнем класната стая в пространство, където децата се учат да си сътрудни-

чат. Без победители и без победени.

2. Приобщаващият елемент в иновацията

Съдържание:

Фокус са учениците от 1-4 и децата със СОП

Иновацията „ИграНие“ е естествен съюзник на приобщаващото образование, тъй като тя променя общуването в класната стая. Когато премахнем състезанието, премахваме и най-голямата бариера пред децата с различни потребности - страха, че ще „провалят“ отбора или че са „по-бавни“.

Несъстезателните игри използват предвидими движения и повтарящи се текстове. Това създава безопасна и предвидима среда, която успокоява децата и им позволява да се включат активно, без страх, с усещане за значимост към класа.

Приобщаването в „ИграНие“ не е просто присъствие на децата в класната стая, а активното им участие в общ ритъм, където различието не е пречка, а част от пъстрата картина: „Всеки е ценен, всеки е нужен“.

3. Как се реализира на практика

Съдържание:

- основни дейности;
- кои участват (учители, ученици, специалисти, родители);
- как е организиран процесът.

„ИграНие“ обхваща серия от игри, които учителят интегрира в учебния процес, за да изгради позитивна класна стая. Процесът е организиран в две нива:

1. Утринна среща /около 5 мин./— време за поздрав, споделяне и класни новини. Реализира се първия час. Създава позитивна нагласа за протичане на учебния ден

2. Динамична пауза /около 5-7 мин./ - провежда се в учебния час, когато учителят усети спад в интереса. Това

са минутки за „Играние“: „Баба, дядо, внучка, магаренце с каручка“, „Малко слонче“, „Полицай или престъпник“.

Играта „Баба, дядо, внучка, магаренце с каручка“ е подходяща за първия учебен ден на първокласниците, защото в нея могат да се включат и родителите.

4. Роля на училищния екип и партньорства

Съдържание:

- кои членове на екипа са ключови;
- външни партньори (ако има).

В иновацията са включени началният учител, който е ключов, ресурсен учител и психолог. Началният учител организира играта. Ресурсният учител застава до дете със СОП и му помага да разбере правилата по по-лесен начин. Той е „невидимата“ подкрепа, която прави играта достъпна. Училищният психолог е наблюдателят и емоционалният коректор, който следи за климата в групата. По време на играта наблюдава невербалната комуникация.

5. Наблюдавани резултати и ефект

Съдържание:

- промени в учениците;
- промени в училищния климат;
- обратна връзка от учители/родители.

Иновацията престава да бъде просто „време за забавление“ и се превръща в терапевтична и образователна сесия, в която нито едно дете не е само, защото специалистите работят като екип. „ИграНИЕ“ създава защитено пространство за плавна адаптация. Чрез несъстезателни игри превръща различията в ресурс за екипност, изграждайки у учениците увереност, емпатия и трайна нагласа за споделен успех.

Родителите споделят, че децата идват с желание и увереност в училище. Чувстват се добре приети. Няма го

обичайното напрежение от „кой е по-добър“, „дали ще се справя“.

6. Предизвикателства и научени уроци

Съдържание:

- основни трудности;
- как са преодолен;
- какво биха направили по различен начин.

Някои от родителите показват скептицизъм /страх, че „само се играе“, а не се учи/. За учителя най-големият проблем е времето и шумът.

На родителите се обяснява, че това е момент за разтоварване на напрежението и плавен преход между дейностите в урока. Разяснява се, че чрез играта децата усвояват ключови компетентности и умения, както и че при добро планиране на учебния час игрите могат успешно да се впишат в структурата на урока.

За да функционира иновацията ефективно, е важно екипът периодично да провежда кратки събеседвания, в които да обсъжда поведението на учениците. Ако по време на играта възникне затруднение или нещо се „обърка“, децата се насърчават сами да предложат решение. По този начин те развиват увереност, самостоятелност и ценен практически опит.

7. Какво от нашия опит може да бъде полезно и за други училища

Съдържание:

- елементи, които са лесно приложими;
- условия за успешен трансфер.

1. Внедряването на три-пет минутни несъстезателни игри /като „Баба, дядо, внучка, магаренце с каручка“, „Малко слонче“, „Полиция или престъпник“./ в средата на часа подобрява концентрацията на учениците и намалява умората.

2. Иновацията е приложима за всеки един час.

3. Родителите също могат да се включат в игрите чрез открити врати, които училището организира или чрез празник на класа. Отношенията „родител-училище“ се променят от формални в партньорски.

Ние вярваме, че училището не е само място за оценяване, а пространство за свързване. Нашата иновация е покана към всяко дете да бъде част от едно по-голямо „Ние“, където радостта е споделена, а страхът — излишен.

9. Материали

Примери:

- кратки описания;

МАЛКО СЛОНЧЕ

Децата се подреждат в кръг един зад друг. Ръцете им са поставени на гърба на другарчето. Следват различни движения, които децата усещат върху своето тяло.

В една гъста, гъста гора */на гърба с длани имитират гъстотата на гората/* живеело малко слонче. Веднъж то излязло на разходка из гората. */със свити юмруци леко почукват върху гърба, имитират тромавото ходене на слончето/*. Уморило се и седнало а едно пънче */имитират сядане върху пънче/*. Започнало да пише писъмце */приготвят се да пишат/*:

„Мила ми сестричке, купих ти нови чорапки. Пери ги в хладка водица. Суши ги на ясно слънце. Кръц */смушкват другарчето си отстрани на хълбока/,* точка */мушкат го в гърба/*.

Сбъркало писмото */имитират задраскване/,* смачкало го */мачкат гърба/* и го хвърлило */имитират хвърляне на-страни/*.

И пак започнало да пише. Повтарят се същия текст и движения.

„Мила ми сестричке, купих ти нови чорапки. Пери ги в хладка водица. Суши ги на ясно слънце. Кръц /смушкват другарчето си отстрани на хълбока/, точка /мушкат го в гърба/.

Сгънало писмото, залепило го, сложило му марка и го пунало в пощата. /Имитират сгъване, слагане на марка и залепване/ и го пунало в пощата./в гърба на другарчето/.

* * *

Описание на играта „Баба, дядо, внучка, магаренце с каручка“

В играта участва целият клас. Учителят разпределя ролите между децата, като всеки ученик получава определен герой от приказката. След това учителят започва да чете текста. При всяко споменаване на даден герой ученикът, който изпълнява тази роля, трябва бързо да се изправи и отново да седне.

За да бъде играта по-динамична и забавна, е препоръчително разказвачът да повтаря по-често имената на героите. Това поддържа вниманието на участниците, стимулира тяхната реакция и допринася за повишаване на емоционалния тонус в групата.

Приложение № 1

Баба, дядо, внучка, магаренце с каручка

В едно китно балканско селце живели щастливи баба и дядо. Те си имали внучка и магаренце с каручка. Един ден дядото и бабата решили да зарадват внучката, като тръгнат на пътешествие с магаренцето и каручката. Не е лесно в днешно време да предприемеш пътешествие и то с баба, дядо, внучка, магаренце с каручка...

Тръгнал дядото да впрегне магаренцето в каручката, захванала се бабата да приготвя багажа за пътешествието, внучката помагала на бабата. Забавил се дядото. Тръгнали бабата и внучката да търсят дядото.

- Дядо, дядо, дядо! - завикала внучката - Побързай, че ние с баба вече сме готови!

- Ида, малка внучке! Ида, ида, бабо!

Качила се бабата, дядото и внучката в каручката и потеглили с магаренцето на пътешествие.

Описание на играта „Полицай или престъпник“

В играта участва целият клас. Едно от децата се избира за полицай и напуска стаята. През това време останалите ученици оформят кръг. Едно дете от кръга е определено за престъпник. Неговата задача е без думи да показва различни движения, които всички останали деца трябва да повтарят. След като групата е готова, полицаят е поканен да влезе в стаята и да застане в кръга. Той трябва да наблюдава внимателно и да открие кое дете е престъпникът. Престъпникът периодично сменя движенията си, като се старее да не бъде разкрит. Останалите деца също внимават да не гледат прекалено настойчиво към него, за да не го издадат.

На полицая се дават два опита да посочи престъпника. Независимо дали успее или не, детето, което е било престъпник, става следващият полицай и напуска стаята, за да започне нов рунд.

УТРИННА СРЕЩА

На постер се пише утринната среща.

ПОЗДРАВ: Здравейте, многознайковци!

Днес е /от децата се пише ден от седмицата или дата/

Навън е, /могат да се приготвят стикери с облак, слънце, дъжд, сняг или дете да нарисува /пише/ на таблото

а ние сме..... /попълват- усмихнати, весели, щастливи /може емотикони/; думите трябва да са положителни/

С нас днес ще споделя /споделянето трябва да е позитивно/.

Класни новини: /съобщение/

Из опыта на 5 ОУ „Митьо Станев“, гр. Стара Загора

Нашето училище е най-голямото основно училище в област Стара Загора, с много ученици - от подготвителна група до 7 клас. Централно училище с много индивидуалности. При нас се обучават ученици от Сирия, Украйна, Испания, Германия и Англия.

1. Фокус на иновацията

Съдържание:

- наименование на иновацията — „Учим активно — 4К“ (креативност, колаборация, комуникация, критично мислене).
- основна цел: Основна цел на иновацията е подобряване качеството на обучението и повишаване на неговата привлекателност за учениците. Чрез прилагане на нови методи на обучение (ПБО, STEAM, CLIL, Blended learning, Gamification) и нови методи на оценяване (формиращо, автентично, електронно портфолио), чрез промяна на учебната среда и нов мениджмънт на класната стая и интегриране на нови образователни технологии стимулираме самостоятелно и активно учене у учениците и развиваме техните умения за саморефлексия, самооценка и формиране на така наречените 4К умения.
- към какъв проблем или потребност е насочена: Чрез нашата иновация искаме да противодействаме на ниската мотивация за учене у учениците — чрез съвременни методи на преподаване да предизвикаме по-висок интерес. Това води до по-добра дисциплина в час, а от тук

по-високо ниво на усвояване на знания още в класната стая. Стремим се да изградим умения за прилагане на наученото в практически задачи. Всички иновативни дейности са насочени към развиване на умения, а не само заучаване на учебния материал. Подобряват се и се усъвършенстват организацията и “културата” на класната стая, оптимизира се учебната среда със създаване на гъвкави учебни пространства за екипна работа и сътрудничество, учебни работилници, кооперативно преподаване на двама и повече учители.

2. Приобщаващият елемент в иновацията

Съдържание:

- кои групи ученици са фокус: ученици със СОП
- как иновацията подкрепя приобщаването:
Приобщаващият елемент в училищната иновация са нашите “Психо-педагогически ателиета за развитие на логическо, творческо и критично мислене у учениците” в I-IV клас и в V-VII клас. В ателиетата се работи с ученици със СОП в малки групи. Целта е да се стимулира развиването на логическото мислене и социализацията на учениците с обучителни затруднения, както и развиване на креативност и емоционалната интелигентност.
- как се създава позитивна среда: Чрез взаимодействие, комуникация, сътрудничество и взаимопомощ, изграждаме у учениците със СОП социални умения. Дори и частичното усвояване на тези умения води до по-лесната им адаптация в класната стая и по-лесното им приемане от страна на техните съученици.

3. Как се реализира на практика

Съдържание:

- основни дейности:

В психо-педагогическите ателиета стимулираме дясното полукълбо на мозъка. Заложените дейности развиват креативност, интуиция, въображение, социални умения, емоции.

Използват се разнообразни материали и техники с цел стимулиране на различни сетива и възприятия.

Дейностите се адаптират по най-добрия начин към нивото на учениците в групата. Занятията се предлагат под формата на практически експерименти от областта на природните науки, творчески задачи, образователни игри, които позволяват на децата да преминат през личния си опит, за да откриват и научават нови неща. Всяка група има свой дневник, в който след проведено занятие се записват или рисуват изводите, които са направени, нещата, които са научили.

- кои участват (учители, ученици, специалисти, родители) — педагогически съветници, ученици на ДП от начален и прогимназиален етап
- как е организиран процесът:
 - индивидуално изследване на всяко дете за определяне нивото на когнитивното му развитие, според описаните от Ж. Пиаже етапи;
 - сформирани на достатъчно хомогенни работни групи (или по двойки), що се отнася до компетенциите на децата;
 - групови занятия под формата на практически експерименти, които позволяват на децата да преминат през личния си опит, за да откриват и научават нови неща.
 - Заложените активности за деня могат да продължат повече от една среща според темпото на индивидуалната и груповата работа.

По-интензивно и в по-широка група се работи по време на подготовката за благотворителните базари, които вече традиционно се провеждат два пъти в годината в нашето училище.

- Включваме ученическите съветници заедно с учениците със СОП, за които е подходящо, което се оказа че има силен позитивен ефект.

Това е работа в малки групи, която има за цел да стимулира развиването на логическото мислене и социализацията на децата с обучителни затруднения, както и развитие на творческото мислене и емоционалната интелигентност.

4. Роля на училищния екип и партньорства

Съдържание:

- кои членове на екипа са ключови - педагогически съветници, учител по човекът и природата, химия и физика
- външни партньори (ако има). - не

Включването на учител по ЧП обогати занятията с важни разяснения по направените експерименти, а психологът се фокусира повече върху процеса.

За учителя е полезно да опознае учениците със СОП, с които работи или предстои да работи в следващите години, да наблюдава техните особености и да намери правилния подход за работа с тях.

6. Наблюдавани резултати и ефект

Съдържание:

- промени в учениците:
 - по-добре развити мисловни операции;
 - подобрена пространствена и времева ориентация;
 - интегриране на груповите правила;
 - подобро критично мислене;
 - способност да изразяват мнението си в група;
 - подобро взаимодействие между връстници.

- включване на учениците със СОП в социалния живот на училището. Това води до усещането за полезност в групата, зачитане, изгражда увереност и дава умения за работа в екип.
- промени в училищния климат — когато има екипна работа между различни специалисти, училищният климат неминуемо се подобрява, тъй като има повече споделеност и разбиране за работата на другия.

Участието в арт-ателието определено има своя позитивен ефект. Учениците се разтоварват, докато изработват своето ръкоделие, активно общуват с връстниците си, споделят интереси, понякога и проблеми и намират подкрепяща среда

- обратна връзка от учители/родители:
- Това, което учениците са подобрили най-много през учебната година, според техните родители, са уменията за общуване с учителите и способността да правят по-зрели изводи и да извеждат поуки от учебния материал.
- Родителите посочват, че децата им имат желание за работа в училище, въпреки трудностите, които изпитват.
- Преобладаващите отговори на родителите са, че децата им са постигнали подобряване в подготовката си в училище и са повишили любознателността си.

7. Предизвикателства и научени уроци

Съдържание:

- основни трудности - предимно свързани със сформирането на група от ученици със СОП, тъй като техните особености могат да са доста разнообразни; седмичното разписание, когато са от различни класове също може да затрудни опреде-

лянето на подходящо време за ателието и т.н.

- как са преодолені - опознаване на спецификите на учениците със СОП и предварителната оценка са много важни преди сформиране на група, за да бъдат избегнати последващи трудности в провеждането на занятията.
- какво бихте направили по различен начин.

В условията на съвременното общество, когато говорим все повече за приобщаването на деца и ученици със специални образователни потребности, социалните умения са не само основа за успешно взаимодействие с околните, но и за изграждане на емоционална интелигентност и съпричастност към другите. Това е в пъти по-важно за учениците със СОП, тъй като те преживяват по-трудни периоди на социална адаптация и се нуждаят от подкрепа за изграждането на здрави и устойчиви социални взаимоотношения. Ето защо е много важно освен индивидуална работа да предлагаме и работа в група за учениците със СОП.

7. Какво от нашия опит може да бъде полезно и за други училища

Съдържание:

- елементи, които са лесно приложими;
- условия за успешен трансфер.

Работата е специфична и изисква добра теоретична подготовка и известен практически опит, за да се следват необходимите стъпки за провеждане на едно такова психо-педагогическо ателие.

Смятам обаче, че споделянето на тази практика може да подтикне колеги от други училища да я адаптират според своя опит и да направят нещо иновативно в „техен стил“.

8. Материали

Примери:

- кратки описания;

Из опыта на ПГС „Пеньо Пенев“, гр. Силистра

Использование на два инновативных метода на преподавание - Учение через сотрудничество и Обратная классная комната, создание на банк с ручными единицами в Teams

1. Фокус на инновацию

Содержание:

- **наименование на инновацията** - Повышение на ответственность и интереса к обучению через инновативную образовательную среду
- **основная цель** - Через инновацию училище будет повысить мотивацию к обучению учащихся, будет обеспечить активное участие родителей в учебном процессе, будет вызвать интерес к новому знанию учащихся с учебным материалом учащиеся, будет уменьшить количество извинений отпусков и будет осознана важность на изучаемую профессию и возможности для будущей реализации.
- **к какому вопросу или потребности направлена** - Через примененную инновацию учащиеся будут повысить мотивацию к обучению и проявить, будут улучшить компетентности к соответствующему уровню, заложенным в учебных программах по соответствующим предметам, будут приобрести устойчивые знания и умения и будут приобрести уверенность в собственных возможностях. Творческое и критическое мышление будет развито, как и умение к поиску и выбору на

информация и презентиране пред публика. Ще бъдат утвърдени ценности, както и модел на поведение.

2. Приобщаващият елемент в иновацията

Съдържание:

- кои групи ученици са фокус (ученици със СОП, в риск, с различен майчин език и др.) - първи гимназиален етап
- как иновацията подкрепя приобщаването - подпомагане на деца със СОП и участието им в иновативните уроци
- как се създава позитивна среда - по принцип средата в училището е позитивна

3. Как се реализира на практика

Съдържание:

- основни дейности - уроци с иновативни методи на преподаване
- кои участват (учители, ученици, специалисти, родители) - ученици, учители, родители
- как е организиран процесът - уроците се провеждат спрямо училищните учебни планове на класовете от първи гимназиален етап, учебните програми и седмичното разписание на часовете.

4. Роля на училищния екип и партньорства

Съдържание:

- кои членове на екипа са ключови — Въпреки че екипът е съставен от трима души, ключови в проекта са всички педагогически специалисти —

на брой 12. Всеки от тях е заложил учебен предмет и тема, по която изготвя иновативен урок.

Учителите, които не са заети, посещават урока. В края на всеки месец се провежда работна среща, в която се обсъждат наблюдаваните уроци и тези, които предстоят да се представят.

- външни партньори (ако има)

5. Наблюдавани резултати и ефект

Съдържание:

- промени в учениците - Проектът успешно е превърнал ученето от задължение в интересен процес, като е дал на учениците усещане за значимост и активност.
- промени в училищния климат — Училищният климат е позитивен. Не се отчитат промени.
- обратна връзка от учители/родители — Резултатът е отчетен от проведени анкети с учители и родители. Проектът успешно е поставил основите на **култура на сътрудничество**, както между учителите, така и между учениците. Данните показват, че иновативните уроци не само са постигнали образователните си цели, но са послужили като мощен инструмент за „спояване“ на колектива и изграждане на меки умения (soft skills). Родителите дават висока оценка на методиката и споделят, че децата им са по-самостоятелни и с желание ходят на училище.

6. Предизвикателства и научени уроци

Съдържание:

- основни трудности — Трудно е да „вкараш“

родителите в училище, както и хора, практикуващи двете професии, които да споделят опит.

- как са преодолены — Настоятелност, организиране на кворуми, за да се представи, това което децата им са научили, организиране на Workshop, в който са включени родителите.
- какво биха направили по различен начин — В следващ проект не бихме включили всички педагогически специалисти, а по скоро бихме ги разделили по години на изпълнение на проекта. По този начин тези, които са по-малко заети ще се включат в организирането на по-големи мероприятия — кворуми, работни срещи, работилници и т.н.

7. Какво от нашия опит може да бъде полезно и за други училища

Съдържание:

- елементи, които са лесно приложими — иновативни уроци
- условия за успешен трансфер.

8. Материали

Примери:

- кратки описания;

Из опыта на НУ „Цани Гинчев“, гр. Лясковец

Начално училище „Цани Гинчев“ има 120-годишна история. Построено е през 1906 година със средства, дарени от братя Бурови. Затова все още старите лясковчани го наричат Буровото училище, а децата — буровчета.

Намира се в град Лясковец, област Велико Търново.

Учениците, които се обучават в него са 96, разпределени в четири паралелки — по една във всеки клас — от I^{-ви} до IV^{-ти}. Петнадесет от учениците са със специални образователни потребности и се обучават в комбинирана форма (трима ученици) и в индивидуална форма (дванадесет ученици).

Педагогическият екип е млад и ентусиазиран. Включва както начални учители, така и учители — специалисти по предмети — по физическо възпитание и спорт, по музика, по английски език. Много голяма роля в приобщаването играе екипът от подкрепящи специалисти — педагогически съветник, логопед, ресурсен учител, психолог, специален педагог. По проект „Успех за теб“ са назначени социален работник и помощник на учителя. От м. март 2026 г. по проект „От висше образование към заетост“ са сключени споразумения с двама студенти — от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и ШУ „Св. Константин Преславски“, които по график идват в училище като помощници на учителя.

Училището ни се отличава със свой уникален климат и култура. Ключ към успехите ни е създадената позитивна училищна среда. Училищната култура е тясно свързана с устойчивото развитие на училището, благополучието на неговите членове и определянето на образователните цели.

Тя е ориентирана към подкрепа и повишаване на благополучието на всички и е предпоставка за успешното приобщаване, както на учениците, така и на техните родители и на педагогическите специалисти и служители.

1. Фокус на иновацията

Иновацията, по която работим — „Ефективен ритъм на учене“, е свързана с промяна на Графика на учебното време. Тя обхваща учениците от I, II и III клас е и с продължителност четири учебни години.

Основна цел на иновацията е да надгради позитивната образователна среда като:

- ✓ училището се превърне в още по-привлекателно място за творческо мислене, личностно развитие и социализация на всеки ученик, чрез насърчаване на активното учене, любопитството и инициативността;
- ✓ чрез поставяне в подходяща, стимулираща, подкрепяща и вдъхновяваща ги среда, учениците да повишат своите резултати;
- ✓ обогатяване на училищната култура, ориентирана към подкрепа и повишаване на благополучието на цялата училищната общност;
- ✓ изграждане на учебна среда, съчетаваща най-добрите педагогически практики с новаторски технологии и подходи, подготвящи учениците за активно участие в глобалното общество;
- ✓ утвърждаване на интегрален съвременен образователно-възпитателен процес, който отговаря на нуждите и предизвикателствата на бъдещето.

Специфични цели на иновацията:

- ✓ подобряване на учебния процес чрез практическо приложение на придобитите теоретични знания;
- ✓ изграждане и подобряване на уменията за работа в екип;

- ✓ развитие на личностни качества;
- ✓ гъвкаво учебно време;
- ✓ чрез участие в различни клубни дейности — включване на родителите в училищния живот.

Релевантна цел — осигуряване на време за обогатяване на практико-приложни дейности, свързани с изучавания учебния материал.

Иновацията „Ефективен ритъм на учене“ надгражда предходната иновация, като запазва сформирания на иновативни Клубове за личностно развитие в шест направления: „Здраве“, „Наука“, „Природа“, „Екология“, „Творчество“, „Емоции и чувства“. Новият елемент е промяна в Графика на учебното време, с което целим осигуряване на повече време за работа в клубовете и обогатяване на практико-приложната дейност.

По-гъвкавият График на учебно време допринася за разтоварването на учениците, развива практическите и творческите им умения. Интересните дейности в клубовете повишават мотивацията им за учене и желанието им да прекарват повече време в училище.

2. Приобщаващият елемент в иновацията

Роля на гъвкавия график за създаване на приобщаваща образователна среда

Въведената иновация „Ефективен ритъм на учене“ — промяна в Графика на учебното време благоприятства изграждане на приобщаваща образователна среда, като поставя във фокус индивидуалните потребности на учениците и активното участие на родителите като партньори в училищния живот.

От една страна, гъвкавият график създава условия за по-добро съобразяване с различията между учениците. Той позволява адаптиране на учебния процес спрямо индивидуалното темпо на учене, необходимостта от почивки, както и специфични здравословни или други осо-

бености. По този начин се намалява стресът и претоварването, като се осигурява възможност за редуване на различни по интензивност дейности. Това подпомага както ученици със специални образователни потребности, така и всички останали, като повишава тяхната мотивация и ангажираност.

Гъвкавото разпределение на времето дава възможност и за прилагане на разнообразни методи на преподаване, съобразени индивидуалните потребности на учениците, с различните стилове на учене. Осигурява се пространство за индивидуална работа, работа в групи и допълнителна подкрепа, което допринася за по-пълноценното включване на всеки ученик. В същото време се улеснява участието на ученици от уязвими групи - ученици със специални образователни потребности, ученици в риск, ученици, които имат обучителни затруднения или проблемно поведение.

От друга страна, иновацията допринася и за процеса на приобщаване на родителите. Тя позволява по-активното им включване в училищния живот чрез участие в открити уроци, проекти, инициативи и съвместни дейности. По този начин родителите се превръщат от пасивни наблюдатели в активни участници и партньори. Освен това се създават условия за индивидуална работа с родителите, при която могат да се обсъждат конкретните потребности на ученика и да се търсят съвместни решения.

В резултат на това се изгражда доверие и устойчиво партньорство между училището и семейството, което е основен елемент на приобщаващото образование.

Паралелно с това, интердисциплинарните занятия, които се провеждат в иновативните дни насърчават сътрудничеството между педагогическите специалисти и приобщаването на всички служители в училището. Чрез съвместно планиране и провеждане на учебни дейности

се изгражда ефективна екипна работа, подобрява се комуникацията и се създават условия за обмен на добри практики. В този процес активно се включват ресурсният учител, педагогическият съветник, логопедът, психологът, специалният педагог и представители на непедагогическия персонал — озеленител, хигиенисти. Това повишава тяхната роля и значимост в училищната общност.

Интердисциплинарният подход създава и възможности за взаимно професионално учене, разширяване на компетентностите и намаляване на професионалната изолация. Той допринася за изграждането на позитивен организационен климат, основан на сътрудничество, споделени ценности и обща визия за развитие на училището.

Прилагането на нашата иновация утвърждава училището като приобщаваща и учеща организация. Създават се условия за активно участие на учениците, родителите и целия училищен екип, а това води до по-високо качество на образованието и по-силна училищна общност.

Нововъведената иновация е естествено продължение на предишния ни проект за иновативно училище, който тогава нарекохме:

- З** — знаещи
- А** — активни
- Е** — емпатийни
- Д** — добронамерени
- Н** — напредващи
- О** — отговорни.

Това са и нашите училищни ценности.

3. Как се реализира на практика

Преди началото на всяка учебна година на заседание на Педагогическия съвет се определя по един неучебен, но присъствен ден във всеки учебен месец — от м. Септември — до м. Юни. В този ден учениците извършват практико-приложни, творчески и спортни дейности, повечето от които са свързани с учебния материал, който

изучават. Тези дейности се реализират в Клубовете за личностно развитие, които са в направленията: „Здраве“, „Наука“, „Природа“, „Екология“, „Творчество“, „Емоции и чувства“. С цел по-добро планиране и подготовка на дейностите на клубовете, предварително се изготвя График, който се утвърждава от директора.

Работата на клубовете протича, както в учебно време — по време на заниманията по интереси - като част от целодневната организация на учебния ден, така и в определените за тази цел неучебни дни за проектни и творчески дейности — като интердисциплинарни занятия.

При определяне на дните се взема предвид и това — те да бъдат различни дни от седмицата, за да не нарушаваме седмичното учебно разписание.

За да спазим броя на учебните седмици по учебен план, за сметка на тези дни удължаваме учебната година с две седмици.

Тъй като продължителността на учебното време за учениците от I, II и III клас е различна от тази на IV клас, иновацията обхваща учениците от I, II и III клас. По този начин учебните занятия приключват по едно и също време за учениците от всички класове и това дава възможност заедно да отбележат завършването на учебните занятия.

4. Роля на училищния екип и партньорства

В иновативния процес участват 22 педагогически специалисти - 14 начални учители, 2 учители по ФВС, 1 учител по чужд език и РН“ИКТ“ и 5 подкрепящи специалисти. Някои имат следните допълнителни квалификации:

- Сертифициран обучител от Фондация Асоциация „Анимус“ по програмите „Приятелите на Зипи“, „Приятелите на Ябълка“ и „Паспорт“;
- Сертифициран Медиатор;
- Сертифициран преводач на български жестов език;
- Обучени двама педагогически специалисти по про-

грама „Научи се да даряваш“.

Учениците със специални образователни потребности се включват в дейностите и с подкрепата на двама помощници на учителя.

Изградена е професионално-учеща общност (ПУО) от шестима педагогически специалисти, всеки от които отговаря за определено направление. Те създават организация за провеждане на иновативните дни: определяне на дейностите и ред на тяхното провеждане; разпределение на учениците и отговорните педагогически специалисти; разпределение на задачите в разширения екип; уведомяват училищното ръководство при възникнала необходимост от включване на външни лектори / партньорски организации; изготвят списък на необходимите материали и инструменти и др.

При провеждане на дейностите понякога каним да се включат и външни партньори. Такива са: преподаватели от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и техни студенти; представители на МВР — служители на РУ и на Главна дирекция „Пожарна безопасност и защита на населението“; екип на БЧК; нутриционисти; агрономи; художници и др.

5. Наблюдавани резултати и ефект

- ✓ **подобряване на учебния процес чрез практическо приложение на придобитите теоретични знания - иновации, дигитализация, критично мислене и подкрепа за изследователска дейност;**
- ✓ **гъвкаво учебно време;**
- ✓ **социална компетентност и межкултурен диалог - умения за работа в екип;**
- ✓ **гражданска ангажираност - развитие на личностни качества, равенство и справедливост;**

- ✓ **социална кохезия, достъпност и инклузивност — включени са всички ученици I-III клас — ученици със специални образователни потребности, в риск, с проблемно поведение и с изявени дарби; включване на родители и партньори в клубните дейности;**
- ✓ **професионално развитие - усъвършенстване на учителите чрез обучения и кариерно развитие;**
- ✓ **повишаване на доверието в училището като институция и в нейните служители;**
- ✓ **активно включване на родителите и местната общност в училищния живот;**
- ✓ **изграждане на хармонична и подкрепяща училищна общност.**

6. Какво от нашия опит може да бъде полезно и за други училища

Въведената иновация е подходяща за ученици от I до III клас.

Лесно приложим елемент са изграждането на Клубове за личностно развитие и провеждането на интердисциплинарни занятия - подходящо е за всички етапи в образованието.

7. Материали

Видео филм — Иновация 2021 — 2025 година
<https://www.youtube.com/watch?v=t7xHPxkB4Rk>

„Животът в нашето училище” — видео филм
<https://www.youtube.com/watch?v=aPy7839WPv0>

Из опыта на СУ „Димитър Талев“, гр. Добрич

СУ „Димитър Талев“ се намира в град Добрич и е иновативно училище, което осигурява обучение на 550 ученици, от които 24 са със специални образователни потребности (СОП). Училището функционира в динамична социална среда, характеризираща се с разнообразен социално-икономически профил на семействата и наличие на ученици с различни образователни потребности. Част от учениците срещат затруднения в адаптацията, комуникацията, саморегулацията и ученето.

Контекстът, в който се развива иновацията, е свързан с необходимостта от изграждане на устойчива приобщаваща среда, в която всяко дете — независимо от своите възможности и затруднения — да получи подкрепа, разбиране и шанс за пълноценно развитие.

1. Фокус на иновацията

„Приложение на арттерапията и мултисензорните игри в приобщаващото образование“

Основна цел:

Създаване на подкрепяща, стимулираща и емоционално сигурна образователна среда, чрез използване на арттерапевтични техники и мултисензорни игри за развитие на когнитивните, комуникативните, социалните и емоционалните умения на учениците.

Проблем/потребност, към която е насочена иновацията:

В практиката наблюдавахме:

- затруднения в концентрацията и вниманието на ученици;

- повишена тревожност и емоционална нестабилност;
- дефицити в социалните умения;
- трудности при учениците със СОП, свързани с усвояване на учебното съдържание по традиционни методи.

Иновацията цели да промени традиционния подход към обучението, като включи практически, сензорни и творчески методи, които ангажират учениците по естествен и мотивиращ начин.

2. Приобщаващият елемент в иновацията

Фокус групи:

- ученици със СОП (24 ученици);
- ученици с обучителни трудности на обща подкрепа;
- ученици с поведенчески затруднения;
- ученици в риск от отпадане;
- ученици с ниска мотивация за учене.

Иновацията подпомага приобщаването чрез:

- създаване на безопасно пространство за изразяване на емоции;
- използване на визуални, тактилни, слухови и двигателни стимули;
- диференциране на задачите според индивидуалните възможности;
- работа в малки групи за изграждане на социални умения.

Чрез арттерапията учениците изразяват емоции без необходимост от вербализация, което е особено ценно за деца с комуникативни затруднения. Мултисензорните игри подпомагат ученето чрез преживяване — учене чрез докосване, движение, звук и образ.

Създава се позитивна среда, основана на:

- приемане;
- толерантност;
- сътрудничество;
- подкрепа вместо оценяване.

3. Как се реализира на практика

Основни дейности:

- арттерапевтични ателиета (Ателие “Тъкачество и плъстене“, рисуване с пръсти, работа с природни материали, Ателие „Монтесори градинка“, Ателие „Приказкотерапия“);
- мултисензорни игри за развитие на фината моторика и координацията;
- тематични сензорни кътове в специализираните кабинети;
- групови занимания за социално-емоционално учене;
- интегриране на арт и сензорни елементи в часовете по различни предмети.

Участници:

- ресурсен учител;
- психолог;
- логопед;
- педагогически съветник;
- учители по общообразователни предмети;
- родители (чрез работилници и консултации).

Организация на процеса:

- Седмични групови сесии;
- Индивидуални занимания според потребностите;
- Включване на елементи в редовните учебни часове;
- Наблюдение и проследяване на напредъка на учениците.

Иновацията „в действие“ представлява динамична,

реална среда, в която учениците учат чрез преживяване, игра и творчество, а не само чрез традиционни методи.

4. Роля на училищния екип и партньорства

Ключови фигури:

- Екипът за подкрепа за личностно развитие (ЕПЛР);
- Класните ръководители.

Екипът работи в синхрон чрез:

- регулярни срещи;
- обсъждане на случаи;
- съвместно планиране на дейности;
- обмен на добри практики.

Партньорства:

- Родителската общност;
- Местни специалисти при необходимост;
- Възможности за участие в обучения и квалификации.

5. Наблюдавани резултати и ефект

Промени в учениците:

- подобрена концентрация и устойчивост на вниманието;
- по-добра емоционална регулация;
- намаляване на конфликтните ситуации;
- повишена увереност и самооценка;
- подобрени социални умения;
- по-висока мотивация за участие в учебния процес.

При учениците със СОП се наблюдава:

- по-лесна адаптация;
- повишена активност;
- по-добро включване в груповата работа.

Промени в училищния климат:

- толерантна среда;
- емпатия.

Обратна връзка:

Родителите споделят положителни промени в поведението на децата у дома. Учителите отчитат по-лесно управление на класа и по-активно участие на учениците.

6. Предизвикателства и научени уроци

Основни трудности:

- първоначален скептицизъм към нетрадиционните методи;

Преодоляване:

- вътрешно-училищни обучения;
- споделяне на успешни практики;
- постепенно въвеждане на практиките;
- използване на достъпни и креативни материали.

Научени уроци:

- Приобщаването изисква постоянство;
- Малките стъпки водят до устойчиви резултати;
- Емоционалната сигурност е основа за академичен успех.

7. Какво от нашия опит може да бъде полезно и за други училища

Лесно приложими елементи:

- създаване на сензорен кът;
- въвеждане на кратки арт активности в началото на учебния час;
- групови упражнения за емоционална регулация;
- работа с природни и рециклирани материали.

Условия за успешен трансфер:

- ангажиран екип;
- подкрепа от ръководството;
- ясна визия за приобщаване;
- постепенно въвеждане на иновацията.

Бихме споделили, че арттерапията и мултисензорният

подход не изискват скъпа база, а промяна в мисленето — от преподаване към преживяване и подкрепа.

8. Материали

<https://www.facebook.com/groups/1177165132911561/permalink/1701564990471570/>

<https://www.facebook.com/groups/1177165132911561/permalink/1902518467042887/>

<https://fb.watch/Fdoiln07jf/>

<https://www.facebook.com/groups/1177165132911561/permalink/1888575748437159/>

<https://www.facebook.com/groups/1177165132911561/permalink/1875872926374108/>

<https://www.facebook.com/groups/1177165132911561/permalink/1875089766452424/>

<https://www.facebook.com/groups/1177165132911561/permalink/1944664842828249/>

<https://www.facebook.com/groups/1177165132911561/permalink/1718669228761146/>

<https://www.facebook.com/groups/1177165132911561/permalink/1711857182775684/>

<https://dariknews.bg/regioni/dobrich/botanicheska-gradinka-montesori-otkriha-v-sou-d.talev-1564607>

<https://www.facebook.com/groups/1177165132911561/permalink/1908227873138613/>

<https://www.facebook.com/groups/1177165132911561/permalink/1879884469306287/>

<https://www.facebook.com/groups/1177165132911561/permalink/1876564242971643/>

<https://www.facebook.com/groups/1177165132911561/permalink/1889225851705482/>

<https://www.facebook.com/groups/1177165132911561/permalink/1875089769785757/>

Из опыта на ОУ „Иван Вазов“, с. Дебнево

Основно училище „Иван Вазов“ се намира в обл. Ловеч, общ. Троян, с. Дебнево, включено е в списъка на защитените училища и в него се обучават приблизително 30 ученици от първи до седми клас. Училището функционира в малко населено място с ограничен достъп на децата до извънкласни дейности в областта на изкуствата и спорта. Характерна особеност е смесеният социален контекст и необходимостта училището да изпълнява и културно-просветна роля за общността. В този контекст иновацията се развива като възможност за продължаване на традицията за разкриване и подпомагане изявата на способностите и талантите на учениците.

1. Фокус на иновацията

Нашата иновация е *„Разширяване на обучението по музика чрез въвеждане на обучение по свирене на музикален инструмент - пиано за учениците от начален етап“*.

Основната цел е посредством изучаването на музикален инструмент в училище да подпомогнем за цялостно развитие на нашите ученици.

Подцели:

1. Формиране на музикална култура и музикален вкус у децата;
2. Насърчаване развитието на музикални компетентности, творчески способности и умения за живота, необходими на учениците в съвременното общество;
3. Утвърждаване на традицията за обучение по пиано;
4. По-добро развитие на ценни личностни качества като търпение и дисциплина;
5. Изграждане на умения за работа в екип и чувство на

съпричастност към другите;

6. Утвърждаване на училището като желана територия за учениците;

7. Засилване сътрудничеството с родители и обществено-ност чрез реализиране на съвместни инициативи с участието на учители, ученици, родители.

2. Приобщаващият елемент в иновацията

Фокус на нашата иновация са учениците от двете слети паралелки в начален етап: 1 - 3 клас и 2 - 4 клас.

Доказано е, че инструменталното обучение в начална училищна възраст подобрява паметта, дисциплината, самочувствието и дори четенето и словесните умения на децата.

Внедряването на инструментална педагогика в училище е за целите на цялостното обучение на тези ученици.

В следствие на иновацията минимум 75% от учениците са повишили самочувствието си, удовлетвореността от училищния живот и интереса към музиката. Учениците овладяват базови умения за работа с музикален инструмент. Подобрява се микроклиматът в класовете. Реализират се минимум по две публични изяви в годината.

3. Как се реализира на практика

В училищния учебния план за първи, втори, трети и четвърти клас е заложено разширено обучение по музика чрез въвеждане на свирене на музикален инструмент - пиано. Часовете са включени в Раздел Б - избираеми учебни часове. Седмичният брой часове за всеки клас е 2 часа. Малкият брой ученици в училището е добра предпоставка за ефективна организация на обучението, работа в малки групи и индивидуализиран подход, съобразно нуждите на всеки ученик.

4. Роля на училищния екип и партньорства

Ключова роля за успешното провеждане на иновация-

та има учителят по музика. Той има решаваща роля за организирането на дейностите в дадената група ученици. Той трябва да успее да мотивира учениците за самостоятелни допълнителни занимания с инструмента. Трябва да увлече учениците по музикалното обучение.

Класните ръководители на учениците имат готовност да сътрудничат на учителя по музика. Важни партньори в процеса са родителите и местната общност.

5. Наблюдавани резултати и ефект

Благодарение на иновацията учениците повишиха самочувствието си, удовлетвореността от училищния живот и интереса към музиката. Надграждат придобитите умения, развиват по-добра концентрация, мотивирани са за творческа изява. Изпитват удовлетвореност от положения труд. Родителите оценяват усилията на всички и изпитват гордост и задоволство от постигнатото.

6. Предизвикателства и научени уроци

Основната трудност е намирането на мотивиран специарист — учител по музика, който да успее да мотивира учениците да постигат резултати в обучението и който умело да разпределя времето в часовете между учениците.

7. Какво от нашия опит може да бъде полезно и за други училища

Моделът е лесно приложим в училища с малък брой ученици, не изисква скъпа база и може да се реализира в учебно време при наличието на подходящ специалист.

Условия за успешен трансфер са мотивиран екип, подкрепа от ръководството и партньорство с местната общност.

8. Материали

<https://www.facebook.com/profile.php?id=61551166763395>
<https://vazovdebnevo.com/>

Из опита на СУ „Гео Милев”, гр. Варна

СУ „Гео Милев“ е едно от големите средни училища във Варна и най-голямото в ж.к. „Младост“, гр. Варна. Училището е в „сърцето“ на квартала и е припознавано като „свое“ от поколения и в този смисъл училищните памет и традиции са „закодирани“, както у учениците и техните родители, така и у учителите, голяма част от които, също са възпитаници на образователната институция. Приемствеността - традиции-иновации в училище, се осъществява с активното участие на Училищното настоятелство и Обществения съвет с приоритет — подобряване на материалната база и развитието на позитивна образователна среда и позитивна училищна култура.

Характерно за СУ „Гео Милев“ е поддържането на тесни връзки с местната и общинската администрации, с висшите учебни заведения в града, с местния бизнес. Образователната и иновативна политика на училището се осъществява в партньорство с РУО — Варна и ВСУ „Черноризец Храбър“.

1. Фокус на иновацията

Съдържание:

- наименование на иновацията:

„Позитивен подход в личностното развитие на учениците с използването на театрални и арт-техники“

- основна цел;

Основна цел на иновацията е повишаване качеството на образование и утвърждаването на СУ „Гео Милев“ като модел на позитивно училище.

Иновацията цели: личностно социално-емоционал-

но развитие на учениците и на мотивацията им за учене; повишена ученическа активност при овладяване на знания и формиране на компетенции чрез интегриране на елементите на благополучието в образователния процес — позитивни отношения, емоции, постижения, ангажиране, смисъл, устойчивост, развиване на силните страни на характера (PERMA-модел на Мартин Селигман и съпътстващи концепции от позитивната психология).

- към какъв проблем или потребност е насочена.

Развитието на училищна позитивна среда, включваща характеристиките от посочения модел за благополучие, способства за ценностна промяна отвътре-навън, ангажираща цялата училищната общност - учители, ученици, родители, партньори. Постоянният стремеж към изграждане на позитивни взаимоотношения на основата на уважение и приемане на различието; разпознаването на многообразието от силни страни на характера, като на възрастните, ангажирани с образователния процес, така и на учениците, осигурява спокойна и творческа среда, както за учебни постижения, така и за личностно израстване на учениците.

2. Приобщаващият елемент в иновацията

Основна целева група на иновацията са учениците от начален етап, с водещата идея — първоначалното им адаптиране и приобщаване към училищните ценности (в първи и втори клас), интегрирането на позитивния подход във всички училищни дейности и надграждащо личностно социално-емоционално развитие на учениците във всеки следващ образователен етап.

3. Как се реализира на практика

Съдържание:

- основни дейности;
- кои участват (учители, ученици, специалисти, родители);

- как е организиран процесът.

Основни дейности на иновацията са: обучение на педагогическите специалисти; тренинги за родители; програми за социално-емоционално учене за учениците, интердисциплинарни уроци, развиващи силните страни на учениците, работата в екип, критичното мислене.

В дейностите са ангажирани класни ръководители, учители по чужд език в начален етап, педагогически съветник, родители. Обученията на педагогическите специалисти се осъществяват от представители на висши учебни заведения (ВСУ „Черноризец Храбър“, ДИПКУ — Стара Загора); от обучителни организации; в хода на вътрешноинституционалната квалификация и в партньорство с Община Варна, дирекция „Превенции“.

Програмите за социално-емоционално учене се реализират в час на класа, съвместно от класен ръководител и педагогически съветник в рамките на 10 часа за учебна година.

Родителите, посредством Училищното настоятелство, са информирани за дейностите по иновацията, включват се активно в темите от програмите за социално-емоционално учене (в подготовката на домашни работи, някои които са насочени конкретно към родителите), участват заедно с учениците в конкретни часовете по програмите; по желание на родителите се сформира ателие за родители „Как да разбираме и подкрепяме децата си?“.

4. Роля на училищния екип и партньорства

Съдържание:

- кои членове на екипа са ключови;
- външни партньори (ако има).

Ключова роля за реализиране на дейностите по иновацията имат училищното ръководство — директор и заместник-директори, педагогическите съветници и клас-

ните ръководители.

Външни партньори - РУО-Варна, ВСУ „Черноризец Храбър“, Община Варна, ДИПКУ — Стара Загора, Институт Итера, Академия Миротворци.

5. Наблюдавани резултати и ефект

Съдържание:

- промени в учениците;
- промени в училищния климат;
- обратна връзка от учители/родители.

Иновацията способства за интеграцията на позитивната концепция в светоусещането, личното и професионалното развитие на първо място на учителите, които на свой ред предават „нататък“ на ученици, родители, колеги.

Докато в началото в дейностите по иновацията участва само и единствено учители, ученици и родители в начален етап, към момента от общо 46 паралелки в училище, в 31 се реализират различни програми за социално-емоционално учене (във всички 20 паралелки в начален етап; в 6 паралелки от прогимназиален етап и в 5 паралелки от гимназиален етап). В дейностите по иновацията и тяхното интегриране към момента активно участват 50 педагогически специалисти от 90-членния педагогически екип на СУ „Гео Милев“.

Програмите се реализират по утвърдения начин — съвместно от класен ръководител и педагогически съветник, отговарящ за съответния образователен етап (в СУ „Гео Милев“ работят трима педагогически съветници).

Организираните по този начин дейности започнаха с програма „Преподаване на благополучие в училище“, предоставена от ВСУ „Черноризец Храбър“ и проф. Румен Стаматов за апробиране в училище. На база и по образец на тази програма, в момента в СУ „Гео Милев“ се работи **по следните училищни програми:**

„Позитивна класна стая“ за ученици в 1 клас

„Компас на добротата“ за ученици във 2.клас

„Преподаване на благополучие в училище“ за ученици в 3.клас

„Пътуване от минус към плюс“ за ученици в 3.клас,
ЦОУД

„Познавам себе си — уважавам другите“ за ученици в 4.клас

„Развиване на умения за самоконтрол“ — за ученици в 5 клас

Програмите „Преподаване на благополучие в училище“, „Познавам себе си — уважавам другите“, „Развиване на умения за самоконтрол“ лесно се адаптират и реализират в прогимназиален и гимназиален етап.

В момента се апробира нова училищна програма „Благополучие, силни страни и умения за медиация. Образование за зрялост и устойчивост“ с ученици в 9.клас.

Осигуряването на приемственост по този начин, води до по-спокойна атмосфера във взаимоотношенията между учениците, до разбиране на различието, до съпричастност и готовност за помощ, до диференциране и развиване на силните страни на характера на учениците, до фокус върху процеса на напредъка, което е изключително мотивиращо за учениците.

Специфика на иновацията е екипният модел на работа (класен ръководител — педагогически съветник; учители, реализиращи интердисциплинарни уроци), даващ възможност за непрекъснато „оглеждане“ в и учене от опита на колегата, рефлексии и саморефлексии от страна на учителите, допринасящи за изграждането на по-гъвкав модел на професионално присъствие в класната стая, обединяващ образователни цели с отчитане на личностни специфики на учениците и целенасочено изграждане на позитивна атмосфера в класа.

6. Предизвикателства и научени уроци

Съдържание:

- основни трудности;
- как са преодолені;
- какво биха направили по различен начин.

Вникването в същността и в съставните елементи на благополучието (позитивни емоции, отношения, постижения, ангажиране, смисъл, устойчивост, силни страни на характера) и по какъв начин те биха допринесли за изграждането на позитивен училищен климат, изискваше време от страна на учителите, като всеки със свой темп се присъединяваше към тази идея.

Първоначално програмата „Преподаване на благополучие в училище“ бе реализирана само в една паралелка, след това в 4 и така докато се стигне програмите за социално-емоционално учене да се осъществяват във всички паралелки по випуски в начален етап.

За интеграцията на позитивната концепция от страна на учителите способстваха най-вече тренингите на училищно ниво — преди да се осъществи дадена програма с ученици, учителите преминаваха през нейните дейности (например — водене на благодарствен дневник, подготовка и връчване на благодарствено писмо, поставяне на цели, изпробване на идеи за повишаване на самоконтрола и т.н.). Това доведе до сплотяване на екипа, до разширяване на хоризонта с опита на групата, до развиване на уменията за даване на конструктивна обратна връзка, рефлексия и саморефлексия, до употребата на еднакъв „позитивен“ език и изказ.

Всеки класен ръководител даваше заявка за включване в програма за социално-емоционално учене, съобразно своя темп на вникване в идеята. Една от най-честите обратни връзки от класни ръководители е, че дейностите по програмите помагат да видят своите ученици по различен начин и това им помага в пряката учебна рабо-

та и в окуражаването в отношенията учител-ученик и учител-родител.

7. Какво от нашия опит може да бъде полезно и за други училища

Съдържание:

- елементи, които са лесно приложими;
- условия за успешен трансфер.

Разработените програми за социално-емоционално учене са лесно приложими в кое да е училище. Лесно биха могли да се адаптират или пък допълнят, съобразно спецификата на конкретното училище.

Опитът на СУ „Гео Милев“ до момента е обобщен в няколко издания, достъпни на сайта на училището или с възможност за предоставяне при проявен интерес.

8. Материали

Помагала:

1. СУ „Гео Милев“, „Позитивно в училище. Ресурси на развиващата се училищна общност. От учители за учители“, (2025)

2. Стаматов, Р., Павлова, А., Сарийска, Св., Николова, К., (2024), Щастието в училище, Издателски център на ВСУ, Варна

(може да се предостави със заявка на училищния имейл)

3. СУ „Гео Милев“, „Ролята на възрастните за формиране на самостоятелност у децата“, (2020)

4. СУ „Гео Милев“, „В разбиране на различието

Из опыта на ЧСУ „Рьорих“, гр. София

1. Фокус на иновацията

Съдържание:

Иновация „В подкрепа и развитие на личността и общността“

Общност - Белегът на общността не е отсъствието на конфликти или предизвикателства. Това е присъствието на помиряващ дух и ясни ценности, на добронамерено любопитство към другия и желание за контакт и общи човешки дела.

Образователна среда и организационна култура — генератори на подкрепа;

- Изграждат се и се развиват в дълги отрязъци от време;
- Трудно/невъзможно е да се симулират или копират;
- Преживяват се лично от членовете на общността;
- Конструирани са от множество формални и неформални фини пластове.

2. Приобщаващият елемент в иновацията

СИНЕРГИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СРЕДА

КАКВО?	КОЙ?	КАК?
ЦЕННОСТИ	ЕКИП	ДЕЙНОСТИ
Жива, възискателна, красива и подкрепяща среда, която подбужда към креативност, сътрудничество, отговорност и естетика.	Сърцето на организацията и жизнената енергия на концепцията – разнолик, сплотен, осъзнат, учещ се.	Моделите и методите на учене и взаимодействие са директното проявление на образователната концепция

ЦЕННОСТИ

- Любов и взаимопомощ;
- Усърдие, почтеност, интегритет;
- Радост и удоволствие от ученето;
- Вяра в потенциал на всяко човешко същество;
- Творчество във всеки аспект на живота;
- Баланс между свобода и отговорности;
- Толерантност към различията;
- Чистота и красота на емоционалната и физическа среда;
- Приобщеност и свързаност;
- Опазване на културното наследство и широта на миогледа.

3. Как се реализира на практика

3 учебни формата в 1 седмица — присъствено в училище, учене извън класната стая и учене в дигитална среда.

- Класическа сугестопедия 2017 - завършен 4-годишен период на апробация, пълноценна част от училищната практика
- Учение извън класната стая 2017 - завършен 3-годишен период на апробация, пълноценна част от училищната практика
- Петте елемента 2019 - нов учебен план + програма за ГО и личностно развитие, УИКС, глобализирано съдържание и широкообхватно оценяване
- Интегрален формат на учене - комбинация от присъствено обучение в училище, 20% УИКС и до 20% от учебните занятия в електронна среда

4. Роля на училищния екип и партньорства

Заниманията с изкуства не са просто част от учебната програма, а насъщно важни всяко дете да развие усет към

красивото, да изразява себе си със свобода и отговорност, да се труди и да твори.

Изкуствата развиват съзнанието, ума и уменията, чувствителността, взаимността, близостта, удовлетворението, жизнеността и мотивацията.

5. Наблюдавани резултати и ефект

МЕНТОРСКА ПРОГРАМА “БЛИЗЪК ЧОВЕК”

Програма за взаимодействие и подкрепа между членовете на училищната общност. Осигурява:

- системна или ситуационна помощ на ученици във връзка с обучителни затруднения, емоционални предизвикателства, взаимоотношения в и извън училищната среда, мотивационна подкрепа и др.
- въведение и подкрепа за семейства и родители;
- въведение и менторска подкрепа за нови учители;
- индивидуална и екипна коучинг програма за учители.

Освен индивидуална подкрепа, програмата осигурява и по 8 тематични групови сесии годишно за всяка училищна степен — начална, прогимназиална и гимназиална.

ПРОГРАМА ЗА ПРИОВЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ НА ДЕЦА СЪС СОП

Уникална програма за обучение на деца със СОП - открива и развива специфичните и индивидуални особености; (интегрирано обучение в подходящ клас с/без допълнителна подкрепа; занятие в малка група; индивидуално обучение);

Занятия по емоционална интелигентност; настолни игри; изкуства; дишане и двигателни упражнения; чаткалини и др.;

6. Предизвикателства и научени уроци

Интегрирането на деца със СОП носи значимо послание към цялата общност и влияе благоприятно на средата и взаимоотношенията в училище. То възпитава у всички толерантност, взаимопомощ и добронамереност;

Култура на общуване, която се отличава с приемане на “различните”.

А за нашите деца със СОП, училището е оазис на любов, приемане и подкрепа.

7. Какво от нашия опит може да бъде полезно и за други училища

Развитие на различни интелигентности - Всеки учи по различен начин. Наша задача е да опознаем стила на учене на детето, силните страни и интелигентности и да ги включим най-ефективно в пътя към личния успех и удовлетворение. Красотата на ученето заедно идва и от това, че срещаме толкова много различни хора, които ни подказват как да развиваме себе си.

Учим от всеки, от всичко и навсякъде.

8. Материали

КОМУНИКАЦИЯ УЧИЛИЩЕ - СЕМЕЙСТВО

- Седмичен е-бюлетин
- Електронен дневник
- “Лилави папки”
- Събития на общността
- Виртуален офис
- Родителски срещи

Перспективи за развитие на българския модел за приобщаващо образование

*доц. д-р Калоян Дамянов
Софийски университет „Св. Климент Охридски“*

1. Увод

Приобщаващото образование се утвърди като водеща парадигма в световната образователна политика след Декларацията от Саламанка, която прогласи правото на всяко дете да се обучава в общообразователна среда, откликваща на неговите индивидуални потребности (UNESCO, 1994). Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания издигна това право в задължителен международноправен стандарт, като член 24 изисква от държавите да осигурят приобщаваща образователна система на всички равнища (United Nations, 2006). България пое своя ангажимент с приемането на Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО, 2015) и Наредбата за приобщаващото образование (2017), които институционализираха приобщаването като неотменима част от правото на образование и изградиха мрежа от регионални центрове за подкрепа на процеса на приобщаващото образование.

Десетилетие по-късно е необходим честен и научно обоснован анализ: какво постигна българският модел, къде „буксува“ и накъде трябва да се развива. Настоящият доклад защитава тезата, че страната се намира на прага на трети етап в развитието на модела — преход от нормативно гарантирано приобщаване към развиващ модел, основан на континуум на подкрепата за всеки ученик, независимо от неговия потенциал или дефицит. Този пре-

ход изисква едновременно концептуална смяна на парадигмата (от диагноза към функциониране), нов операционален механизъм (диференцирана интензивност на допълнителната подкрепа), трансформация на физическата среда и разумно интегриране на новите технологии, включително изкуствения интелект.

Докладът е структуриран в осем части: еволюция на модела; анализ на системните бариери; смяна на парадигмата; модел за диференцирана интензивност; двупосочно приобщаване и разширена дефиниция за уязвимост; функционална оценка; пространствена трансформация; и изкуствен интелект в приобщаващото образование. Изложението се опира на международната научна литература и на практическия опит от системата на регионалните центрове.

2. Еволюция на българския модел: от интеграция към развиващ модел

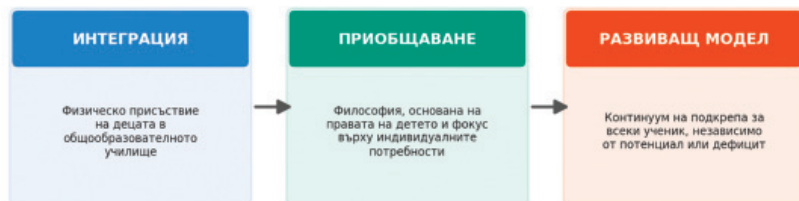
Развитието на българската образователна система по отношение на децата със специални образователни потребности може да бъде описано чрез три последователни етапа (фиг. 1). Първият етап — интеграцията — доминира от началото на века до средата на второто десетилетие. Неговата същност се изчерпва с физическото присъствие на децата в общообразователното училище: детето се „премества“ в общата среда, но средата остава непроменена. Международните изследвания отдавна показват, че интеграцията, разбрана като преместване без трансформация, възпроизвежда изключването вътре в самото училище (Ainscow, 2020).

Вторият етап — приобщаването — беше нормативно институционализиран със ЗПУО (2015) и Наредбата за приобщаващото образование (2017). Той се основава на философия, изведена от правата на детето,

и поставя фокус върху индивидуалните потребности: изградени са екипи за подкрепа за личностно развитие, планове за подкрепа, регионални центрове и механизми за допълнителна подкрепа. Това е етапът, в който България догони концептуално европейските системи и разшири обхвата на подкрепата отвъд традиционната категория „деца с увреждания“.

Същевременно емпиричните данни показват, че нормативният напредък не гарантира автоматично истинска принадлежност. Изследване на прогреса на България три десетилетия след Саламанка, основано на смесен методологичен дизайн с ученици, учители и администратори, установява значителен напредък в прилагането на политиките, подготовката на учителите и системите за подкрепа, но и устойчива дистанция между приобщаване и принадлежност: негативните нагласи на част от учителите, изключването от връстниците и недостигът на специализирана подкрепа остават водещи бариери пред усещането на учениците със СОП, че са приети, ценени и свързани с училищната общност (Damyanov, 2024). Преходът „от приобщаване към принадлежност“ очертава именно съдържанието на следващия етап.

Третият, предстоящ етап е развиващият модел — континуум на подкрепа за всеки ученик, независимо от неговия потенциал или дефицит. В него подкрепата престава да бъде „специална мярка“ за обособена група и се превръща в универсална характеристика на системата, която се калибрира според мястото на всяко дете в континуума на потребностите. Именно този преход — от категоризиране на учениците към калибриране на собствената подкрепа на системата — определя перспективите за развитие на българския модел.

Фиг. 1. Еволюция на българския модел за приобщаващо образование

3. Системното триене: защо настоящият модел „буксува“

Въпреки безспорния нормативен и институционален напредък, структурните и културните дефицити на системата все още превръщат приобщаването в значителна степен в административно бремe. Анализът на практиката позволява да се открият пет групи фактори на „системно триене“.

- Формализиране на процеса — административно изпълнение на изискванията (протоколи, планове, доклади) без реална промяна в педагогиката на класната стая.
- Доминанция на медицинския модел — фокус върху диагнозата на детето вместо върху премахването на бариерите в средата.
- Културни бариери — устойчиви стереотипи, ниска чувствителност към различието и неразбиране на ценностите на приобщаването.
- Недостиг на ресурси — липса на специалисти (ресурсни учители, психолози, логопеди) и на адекватна материална база, особено в малките населени места.
- Педагогическа неподготвеност — учители и директори без увереност и компетентности за работа в хетерогенна среда.

Тези констатации кореспондират с изводите на Европейската агенция за специални потребности и приобщаващо образование, според която ключът към приобщаването е не в отделни „специални“ мерки, а в профила на приобщаващия учител — ценности, нагласи и компетентности за оценяване на различието като ресурс, подкрепа на всички обучаеми, работа с другите и непрекъснато професионално развитие (European Agency, 2012; 2019). Съществено е, че бариерите са преодолими и на равнище отделно училище чрез реалистични микроинтервенции, приложими в кратък хоризонт (табл. 1).

Таблица 1. Бариери пред приобщаването и микроинтервенции на училищно равнище

Вид бариера	Примери от практиката	Микроинтервенции (до 3 месеца)
Структурни	– липса на ресурсни учители и специалисти; – недостатъчна материална база; – формализирани административни процедури.	– гъвкави вътрешни екипи (учител + психолог/логопед); – преразпределение на съществуващи ресурси (напр. часови фонд); – вътрешен протокол за бърза подкрепа без излишна документация.
Културни	– ниска чувствителност към различието; – стигматизация на деца със СОП и деца в риск; – пасивна роля на родителите.	– мини обучения и дискусии с екипа (1–2 срещи); – практика „ученик на седмицата“ с фокус върху силните страни; – активно включване на родителите чрез работилници и отворени класни стаи.
Педагогически	– липса на диференцирано обучение; – трудности при управление на разнообразието в класа; – фокус върху дефицитите, а не върху потенциала.	– прилагане на една стратегия за диференциация (напр. избор на задачи по ниво); – универсален дизайн за учене (UDL) в един урок седмично; – формативно оценяване – обратна връзка вместо само оценки.

4. Смяна на парадигмата: от диагноза към достъпност и функциониране

Фундаменталното противопоставяне, което определя бъдещето на модела, е това между медицинския и соци-

алния модел на увреждането. Медицинският модел диагностицира детето и неговите дефицити, поставя си за цел компенсиране на липсите и възприема различието като отклонение от нормата. Социалният модел, залегнал в Конвенцията на ООН (United Nations, 2006), пренапочва интервенцията към идентифициране и премахване на бариерите в средата, цели отключване на пълния потенциал и разглежда различието като естествено човешко разнообразие и ресурс за общността. Метафорично казано: проблемът не е в детето — проблемът е в стълбите. Въпросът на медицинския модел е „как да поправим детето“, а отговорът на социалния модел е „променяме архитектурата на средата“.

Операционализирането на социалния модел изисква общ език за описание на функционирането. Такъв език предоставя Международната класификация на функционирането, уврежданията и здравето — версия за деца и юноши (ICF-CY), която описва детето не чрез диагнозата, а чрез неговата активност, участие и факторите на средата, които улесняват или възпрепятстват това участие (WHO, 2007). Преходът от статично етикетирание към динамично функционално приобщаване има и дълбоки психолого-педагогически основания: още Виготски подчертава, че развитието на детето с увреждане се определя не от самия дефект, а от неговите социални последици и от компенсаторните възможности, които средата създава (Выготский, 1983).

На тази основа съвременната българска приобщаваща система следва да се разглежда като „анатомия“ от четири носещи колони: законодателна рамка (ЗПУО и подзаконовите актове), мрежа от регионални центрове за подкрепа на процеса, мултидисциплинарни експертни екипи (ресурсни учители, психолози, логопеди) и индивидуален фокус върху конкретните образо-

вателни потребности — в постоянно взаимодействие със социалните и здравните структури. Екосистемната интеграция на услугите — образование, здравеопазване и социални услуги в единна интегрирана система за подкрепа, със семейството като активен партньор, а не просто наблюдател — е условието, без което нито една от колоните не може да носи товара самостоятелно (UNESCO, 2020).

5. Модел за диференцирана интензивност на допълнителната подкрепа

Централното предложение на настоящия доклад е въвеждането на модел за диференцирана интензивност на допълнителната подкрепа — функционално ориентирана система за оценка, планиране и предоставяне на допълнителна подкрепа чрез три нива на интензивност, съобразени с индивидуалния профил на участие, функциониране, бариери и потенциал. Моделът синтезира рамката ICF-CY (WHO, 2007) с принципите на многостепенните системи за подкрепа (MTSS) и на модела „отговор на интервенцията“ (RTI), които интегрират академичната и поведенческата подкрепа в единна степенувана логика (Fuchs & Fuchs, 2006; McIntosh & Goodman, 2016).

Текущите предизвикателства, на които моделът отговаря, са три: определяне на подкрепата главно чрез етикет/диагноза; липса на стандартизирана система за разграничаване на интензивността; и статично разпределение на ресурсите. Новият модел премества фокуса върху реалното функциониране, участието и бариерите в средата; усилва подкрепата пропорционално на нарастващата необходимост; и въвежда динамично проследяване, оценка и адаптиране на ресурсите.

5.1. Петте фундамента на диференцираната подкрепа

- Функционалност — оценката се базира на реалното ниво на участие в образователната среда, а не на формална принадлежност към група.
- Динамичност — интензивността не е постоянна величина; тя се регулира (повишава или намалява) след периодична оценка.
- Пропорционалност — достатъчна, но не свръхинтервенционна помощ: точно толкова, колкото е нужно за напредък.
- Междусекторност — синхронизиране на образователната подкрепа със здравни, социални и семейни фактори.
- Двупосочно приобщаване — съчетаване на компенсаторна подкрепа за дефицити с развиваща подкрепа за висок потенциал.

5.2. Архитектура на интензивността: трите нива

Архитектурата на модела предвижда три нива на интензивност (фиг. 2). Ниското ниво (2—3 часа седмично, 2—3 сесии по 30—40 минути, един водещ специалист) е насочено към превенция, ранно компенсиране и адаптация в общата среда при стабилно функциониращи деца. Средното ниво (4—6 часа седмично, двама и повече специалисти в съвместна работа учител—специалист) цели компенсиране на изразени затруднения, системна подкрепа за учене и поведение и намаляване на риска от отпадане. Високото ниво (7—12 часа седмично, мултидисциплинарен екип с ежеседмична координация) осигурява интензивна интервенция в ключови зони, индивидуализирана траектория и използване на специализирани пространства.

**Фиг. 2. Архитектура на интензивността:
три нива на допълнителната подкрепа**

Разпределението по нива не е еднократен акт на категоризиране, а цикличен процес: оценка → планиране → интервенция → проследяване → нова оценка. По този начин системата „вече не категоризира учениците, а калибрира собствената си подкрепа спрямо тяхното място в континуума“. Моделът носи пет системни ефекта: концептуална яснота (степенувана логика вместо общо описание), ресурсно управление (оптимизирано разпределение), справедливост (подкрепа според реалната нужда, а не само според диагнозата), проследяемост (емпирично измерване на ефекта от интервенциите) и мост към практиката (транслиране на нормативната рамка в реални педагогически действия).

6. Двупосочно приобщаване и новата дефиниция за уязвимост

Отличителна черта на предлагания модел е двупосочното приобщаване — уникален подход, който съче-

тава компенсаторна подкрепа за дефицити с развиваща подкрепа за висок потенциал. Интензивността не се определя само от дълбочината на дефицита, а от мащаба на образователната потребност. Компенсаторната подкрепа е насочена към преодоляване на бариери и дефицити при деца със СОП, деца в риск и деца с хронични заболявания.

Развиващата подкрепа ускорява потенциала и предотвратява демотивацията при децата с изявиени дарби — група, която традиционните системи системно пренебрегват, въпреки че асинхронното развитие и липсата на предизвикателства също представляват специфична образователна потребност.

Съвременният модел по този начин разширява „орбитата“ на уязвимостта отвъд традиционните дефицити, за да обхване всички специфични образователни потребности: ученици от етнически малцинства, деца с миграционен и бежански произход, ученици в риск от отпадане, деца с хронични заболявания и деца с изявиени дарби. Това разбиране е в съзвучие с водещия принцип на световния доклад за мониторинг на образованието — „всички означава всички“ (UNESCO, 2020) — и окончателно преодолява бинарното мислене „норма — отклонение“ в полза на гъвкави образователни системи, персонализирано обучение за всеки профил и цялостно развитие на човешкия потенциал. Клиничното приложение на трите нива на интензивност към четирите основни целеви групи е систематизирано в таблица 2.

Таблица 2. Клинично приложение на нивата на интензивност по целеви групи

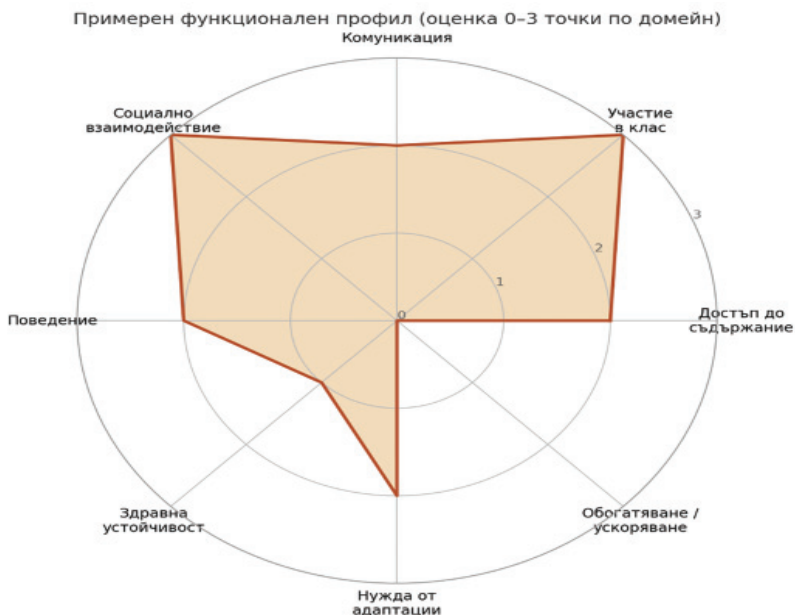
Целева група	Ниско ниво	Средно ниво	Високо ниво
Деца и ученици със СОП	Леки, компенсируеми затруднения; ограничени адаптации; стабилно участие.	Устойчиви трудности в ученето; няколко вида адаптации и системна работа със специалист.	Множество/дълбоки затруднения; интензивна специализирана намеса; структурирана среда.
Деца и ученици в риск	Начални признаци на дезадаптация; епизодични отсъствия; нужда от менторство.	Чести отсъствия; трайни дефицити; координация с медиатор и психолог.	Непосредствен риск от отпадане; комплексни семейни проблеми; ежедневна подкрепа и защитена среда.
Деца с изявиени дарби	Висок потенциал; клубни форми; 2–3 часа разширено съдържание.	Трайно изпреварващо развитие; системно академично обогатяване; специален ментор.	Исклучителен потенциал; силна асинхронност; радикално ускоряване и изследователски модули.
Деца с хронични заболявания	Стабилно състояние; кратки сесии за компенсиране на пропуски.	Периодични кризи; системно наваксване; гъвкаво планиране и психологическа подкрепа.	Значителни ограничения и болнични престои; хибридни форми; ежедневна медицинско-образователна координация.

7. Инструмент за функционална оценка на интензивността

Операционализирането на модела изисква стандартизиран, но гъвкав инструмент за оценка. Предлаганият инструмент обхваща осем домейна на функциониране: (1) достъп до съдържание; (2) участие в клас; (3) комуникация; (4) социално взаимодействие; (5) поведение; (6) здравна устойчивост; (7) нужда от адаптации; (8) обогатяване/ускоряване. Всеки домейн се оценява от 0 до 3 точки въз основа на наблюдение, данни от екипа за подкрепа и информация от семейството. Общият бал определя препоръчителното ниво на интензивност: 0–7 точки — ниска интензивност; 8–15 точки — средна интензивност; 16–24 точки — висока интензивност.

Резултатите се визуализират чрез радарен профил (фиг. 3), който прави видими както зоните на затруднение, така и зоните на силни страни — включително домейна „обогатяване/ускоряване“, който улавя потребностите на децата с изявиени дарби. Профилът не е диагностичен етикет, а работна карта за екипа: той се актуализира перио-

дично и служи като емпирична основа за повишаване или понижаване на интензивността, в съответствие с принципите на динамичност и пропорционалност. Подходът кореспондира с логиката на формиращото оценяване и с изискването на RTI-модела решенията да се вземат въз основа на данни за отговора на детето на интервенцията, а не въз основа на статични категории (Fuchs & Fuchs, 2006). Той е и естествено продължение на въведения в България функционален модел на оценка на специалните образователни потребности, базиран на ICF-CY, който измества фокуса от категоризиране на уврежданията към функционирането на детето в различните области на живота и служи като основа за определяне на подходящата интензивност на подкрепата (Damyanov, 2024).

Фиг. 3. Инструмент за оценка: осем домейна и примерен функционален профил

8. Пространствена трансформация на училищната среда

Развиващият модел изисква и нова философия на физическото пространство: интегриране на терапевтични и педагогически подходи вътре в общообразователната инфраструктура. Пространствата за интензивна подкрепа не са изолиращи помещения, а динамични, гъвкави зони, интегрирани в общообразователната среда. Съвременната училищна архитектура на приобщаването включва: ресурсни кабинети от нов тип с гъвкавост и съвременна екипировка; сензорни стаи за деца от аутистичния спектър и деца със сензорни дефицити; терапевтични зони за мултидисциплинарна работа; и зони за регулация — за индивидуална работа, поведенческа регулация и ускорено обучение на надарени ученици. Тази концепция вече има и практическа реализация: пространствата за интензивна допълнителна подкрепа, пилотирани от Столична община в сътрудничество с Регионалният център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование — София-град, предоставят специализирана среда за целенасочени интервенции и терапии при ученици с по-комплексни потребности, без те да бъдат изолирани от връстниците си, като демонстрираният потенциал на модела обосновава разгръщането му в национален мащаб (Damyanov, 2024).

В пространствата за високо ниво на подкрепа се обособяват четири функционални зони: зона за сензорна регулация (възстановяване след претоварване — ключово при аутистичния спектър); зона за терапевтично-педагогическа интервенция (при поведенчески и емоционални трудности); зона за индивидуална работа (хибридни нужди при комплексни хронични заболявания); и зона за задълбочено обогатяване (ускорено и индивидуализирано темпо за високонадарени ученици). Тази простран-

ствена концепция е пряко продължение на принципа на универсалния дизайн за учене: средата и съдържанието се проектират достъпни от самото начало, вместо да се адаптират постфактум (CAST, 2018). В комбинация с диференцираното обучение (Tomlinson, 2014) тя дава на учителя реални инструменти за фасилитиране на динамиката в класове с коренно различни потребности.

9. Изкуственият интелект в приобщаващото образование

Технологичният хоризонт на развиващия модел е свързан с концепцията „приобщаващ интелект“ — използване на изкуствения интелект (ИИ) за персонализация (динамично адаптиране към когнитивните, физическите и поведенческите нужди на ученика в реално време), достъпност (премахване на бариерите чрез мултимодални формати, преводи и асистиращи интерфейси) и ефективност (освобождаване на педагозите от административната тежест, за да се фокусират върху човешката връзка). Изследванията в областта показват, че основният потенциал на ИИ в образованието не е в заместването на учителя, а в увеличаването на интелекта (intelligence augmentation) — машина, която подпомага човешките решения, докато емпатията, моралната преценка и педагогиката остават човешки прерогатив (Luckin et al., 2016; Holmes et al., 2019).

Особено значим е потенциалът на ИИ за учениците от „дългата опашка“ на разпределението — невроразнообразните ученици, които се нуждаят от специфични, нетрадиционни подходи и които стандартните образователни технологии не достигат. Като асистираща технология ИИ вече предлага зрели решения по четирите групи нужди: зрителни (детайлно описание на изображения, усъвършенстван text-to-speech), слухови (високоточна транскрипция

в реално време, автоматизиран превод на жестомимичен език), когнитивни (динамично опростяване на сложни текстове, персонализирано темпо и подсказки) и моторни (гласово управлявани интерфейси, предвиждане на текст за минимизиране на физическото усилие). При обучителни трудности като дислексия и дисграфия инструменти за предикция на думи и оптично разпознаване на текст премахват механичните блокажи при четене и писане; при аутистичния спектър символно-базираната алтернативна и допълваща комуникация и социалната роботика създават предвидима, безстресова среда за упражняване на социални взаимодействия; при дефицит на вниманието инструментите за когнитивно структуриране защитават когнитивния капацитет на ученика.

Педагогическият цикъл „човекът в управлението“ гарантира, че учителят остава начело на основните образователни решения: учителят задава целите въз основа на индивидуалния план; ИИ генерира и адаптира съдържанието; ученикът взаимодейства с персонализирания материал; ИИ детектира модели на затруднение в реално време; учителят преглежда данните, преценява контекста и коригира подхода. Същевременно основното противоречие на технологизацията — персонализация срещу поверителност — изисква твърди етични мантинели: ИИ се нуждае от дълбоки данни, за да бъде истински адаптивен, но събирането им създава риск от наблюдение и нарушаване на личната неприкосновеност. Системите за приобщаващо образование не трябва да превръщат подкрепата в механизъм за наблюдение. Необходими са валидиране на моделите за образователна ефикасност, строг контрол върху достъпа до данните на децата със СОП, одит на алгоритмите срещу дискриминация на малцинства и деца с увреждания и гарантирано право на човешка алтернатива — изисквания, съзвучни с международните препоръки за

политики в областта на ИИ и образованието (UNESCO, 2021). Изолираният изкуствен интелект се проваля; приобщаването изисква синхронизирана човешка мрежа, в чийто център стои ученикът.

10. Заключение

Българският модел за приобщаващо образование измина значителен път — от физическата интеграция през нормативно гарантираното приобщаване до прага на развиващ модел, основан на континуум на подкрепата. Перспективите за неговото развитие могат да бъдат синтезирани в четири стратегически направления. Първо, обхващане на пълния спектър: интегриране както на уязвимостта, така и на високия потенциал в единна логика на подкрепата. Второ, диференцирана интензивност: прецизно разпределение на ресурсите чрез структурирани нива на подкрепа по модела ICF-CY/MTSS, подкрепено от стандартизиран инструмент за функционална оценка. Трето, специализирана архитектура: създаване на пространства за терапия и регулация директно в училището. Четвърто, културна рефлексия: дълбока промяна от административно изпълнение към реална емпатия и педагогическа гъвкавост.

Устойчивостта на тази трансформация зависи от трансфера на знания между науката, практиката и политиките: научните изследвания генерират обективни данни за ефективността, образователните практики ги прилагат и тестват в реална училищна среда, а държавните политики институционализират успешните модели. Технологиите, включително изкуственият интелект, могат да мащабират адаптивността на системата, но само при постоянен етичен надзор и радикално сътрудничество между всички заинтересовани страни. Технологията е инструментът — човечността е целта. Бъдещето на българското приобщаващо образование е хибридно: прецизност, задвижвана от данни, съчетана с незаменимата човешка емпатия.

Литература

Закон за предучилищното и училищното образование. Обн. ДВ, бр. 79 от 13.10.2015 г., в сила от 1.08.2016 г.

Наредба за приобщаващото образование. Приета с ПМС № 232 от 20.10.2017 г. Обн. ДВ, бр. 86 от 27.10.2017 г.

Выготский, Л. С. (1983). Основы дефектологии. Собрание сочинений, Т. 5. Москва: Педагогика.

Ainscow, M. (2020). Promoting inclusion and equity in education: Lessons from international experiences. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 6(1), 7–16.

Booth, T., & Ainscow, M. (2002). *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education.

CAST (2018). *Universal Design for Learning Guidelines*, version 2.2. Wakefield, MA: CAST.

Damyantov, K. I. (2024). From inclusion to belonging: Reflecting on 30 years since the Salamanca Statement in educational practices. *Yearbook of the Faculty of Education, Trakia University — Stara Zagora*, 186–201. <https://doi.org/10.15547/YbFE.2024.14>

European Agency for Development in Special Needs Education (2012). *Profile of Inclusive Teachers*. Odense: European Agency.

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (2019). *Teacher Professional Learning for Inclusion: Literature Review*. Odense: European Agency.

Fuchs, D., & Fuchs, L. S. (2006). Introduction to response to intervention: What, why, and how valid is it? *Reading Research Quarterly*, 41(1), 93–99.

Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). *Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning*. Boston: Center for Curriculum Redesign.

Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). *Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education*. London: Pearson.

McIntosh, K., & Goodman, S. (2016). *Integrated Multi-Tiered Systems of Support: Blending RTI and PBIS*. New York: Guilford Press.

Tomlinson, C. A. (2014). *The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners* (2nd ed.). Alexandria, VA: ASCD.

UNESCO (1994). *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*. Paris: UNESCO.

UNESCO (2020). *Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and Education — All Means All*. Paris: UNESCO.

UNESCO (2021). *AI and Education: Guidance for Policy-makers*. Paris: UNESCO.

United Nations (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. New York: United Nations.

World Health Organization (2007). *International Classification of Functioning, Disability and Health: Children and Youth Version (ICF-CY)*. Geneva: WHO.

Уважаеми колеги,

Всеки край е начало на ново вдъхновение. Така е и с този краен продукт — той не поставя финал на нашата работа, а очертава пътя към нови идеи, нови партньорства и още по-смели педагогически решения.

Участието ни в Национална програма „Иновации в действие“ ни даде възможност да споделим опит, да се учим едни от други и да докажем, че когато учителите работят с обща визия и желание за развитие, иновациите се превръщат в естествена част от училищния живот. Срещите, лабораториите и обменът на добри практики ни убедиха, че най-ценният ресурс в образованието са хората — вдъхновените учители и любознателните ученици.

Вярваме, че всяка споделена добра практика е семе, което намира благодатна почва и дава плодове в други училища. Именно така се изгражда модерното българско образование — чрез сътрудничество, доверие и стремеж към непрекъснато усъвършенстване.

Нека запазим любопитството да търсим нови решения, смелостта да експериментираме и отговорността да превръщаме всяка иновация в реална възможност за успех на нашите ученици.

Защото истинската промяна започва тогава, когато знанието се споделя, а вдъхновението се превръща в действие.

Галина Яхова

Директор на

ПГО „Елисавета Багряна“

гр. Бяла Слатина

Съдържание:

Посрещане на партньорите в ПГО „Елисавета Багряна“ гр. Бяла Слатина.....	5
---	----------

I. Панел „Родители“	5
----------------------------------	----------

Ролята на родителите и на учителя при формирането на детето като личност	13
Из опита на ПГО „Елисавета Багряна“	39
Из опита на 6 ОУ „Граф Н. П. Игнатиев“, гр. София	47
Из опита на 6 ОУ „Граф Н. П. Игнатиев“, гр. София	51
Партньорството родители - образователна институция като фактор за ефективно приобщаващо образование, проф. д-р Любомира Попова , ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, гр. Велико Търново	60

II. Панел „Позитивна образователна среда“	80
--	-----------

Из опита на ПГО „Елисавета Багряна“, гр. Бяла Слатина ..	80
Из опита на ОУ „Св. Климент Охридски“, гр. Хасково	84
Из опита на 5 ОУ „Митьо Станев“, гр. Стара Загора	91
Из опита на ПГС „Пеньо Пенев“, гр. Силистра	97
Из опита на НУ „Цани Гинчев“, гр. Лясковец	101
Из опита на СУ „Димитър Талев“, гр. Добрич	109
Из опита на ОУ „Иван Вазов“, с. Дебнево	115
Из опита на СУ „Гео Милев“, гр. Варна	118
Из опита на ЧСУ „Ръорих“, гр. София	125

**Перспективи за развитие на българския
модел за приобщаващо образование**

доц. д-р Калоян Дамянов, Софийски университет „Св. Климент Охридски“	129
---	-----